

Medejina lica, žena egzilantica, majka, ubojica i osvjetnica

Svetina, Antonia

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:862422>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Antonia Svetina

**Medejina lica
žena, egzilantica, majka, ubojica i osvetnica**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Antonia Svetina
0009068171

Medejina lica
žena, egzilantica, majka, ubojica i osvjetnica
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Talijanski jezik i književnost

Mentor: dr.sc. Saša Potočnjak

Rijeka, 15. rujna 2016.

KAZALO

1. Uvod	1
2. Uvodne teorijske postavke	2
3. Povijest istraživanja	6
4. Predstavljanje korpusa: mit o Medeji	8
5. Analiza lika Medeje	12
5.1. Lik Medeje i arhetipovi koje obuhvaća	13
5.1.1. Arhetip <i>žene</i>	13
5.1.2. Arhetip <i>egzilantice</i>	16
5.1.3. Arhetip <i>majke</i>	19
5.2. Problematika Medeje osvete	25
5.2.1. Usporedba likova majki ubojica; Medeje i Hekube.	29
5.2.2. Christa Wolf i nevinna Medeja.....	35
6. Zaključak	37
7. Izvori i literatura	41

1. Uvod

Kroz književnost, mitologiju i film prošle su razne zlokobne žene nad čijim se postupcima javnost gnušala, koje su svoju reputaciju i dobar glas žrtvovalе zbog određenog cilja. Nekada je taj cilj bio bjelodan, a nekada se do njega moralo istraživanjem prodrijeti. Međutim, od svih strašnih žena i njihovih postupaka, poput Judite, Salome, Hekube ili Dalide, Medeja i njezina jeziva osveta Jazonu ostaju najmanje proučavane i tabuizirane. Zaključci su uglavnom svedeni ili na djelomično opravdavanje njezine osvete u ime feminizma ili na apsolutnu osudu.

Ovaj je mit već stoljećima inspiracija umjetnicima i kao rezultat rodile su se mnoge dramatizacije ili književne varijacije koje počivaju na starogrčkim temeljima. Jednu od tih obrada, možda i najpoznatiju, donio je Euripid te će ona biti osnovni korpus i izvor citiranja unutar ovog rada. Uz njega, na temelju raznih književnih moda i tradicija, javlja se Ovidije koji se okrenuo čarobnjačkoj strani Medeje, krvavi Seneka, Charles Kingsley sa svojom kršćanskom interpretacijom, klasicist Corneille, Christa Wolf i njezina nevina Medeja te mnogi drugi. Kroz ovaj rad Medeji će se pokušati pridati onoliko koliko joj zaista pristaje, bez crno bijelih kalupiranja. Koristeći se interdisciplinarnim pristupom uvažavajući metode poput književne kritike, povijesti književnosti, psihoanalize i arhetipske teorije pokušat će se zaviriti u srž Medejinog karaktera. U centralnom djelu ovog rada dotaknut će se arhetipova i pokušat će se prikazati kako Medeja u njima funkcionira, zašto ona jest ili nije arhetipska, majka, žena, supruga i što postiže razbijanjem određenih okvira u kojima smo navikli sagledavati ženske likove. Zatim će se pažnja posvetiti problematici Medejinog osvete i psihološkim procesima koji su mogli biti zaslužni za takav ishod situacije. U tom dijelu rada će biti korištena psihoanalitička teorija uz pozivanje na Junga, Freuda i Lacana kako bi se što dublje raščlanio Medejin karakter te kako bi se otvorila pitanja o njezinoj osvetti od kojih će mnoga ipak ostati neodgovorena. Kao završni dio analize slijedit će kratak osvrt na suvremenu interpretaciju Medejinog lika koji će poslužiti kako bi se dodatno obradila problematika njezine osvete koje se društvo sa stidom odriče. Valja krenuti od početka, pratiti sudbinu junaka čiji će život odrediti Medejinu sudbinu, a ispreplitanje tih dvaju životnih puteva otvorit će jednu od najproblematičnijih rasprava koje su se ikada vodile oko nekog mita. Počnimo dakle od Jazona, preko Argonauta i zlatnog runa, od Kolhide pa sve do Kreonta, dok događaj po događaj ne došetamo do onog ključnog, jer niti jedna od tih etapa na putu kojim je Medeja koračala ne može biti proglašena nevinom u potrazi za razlozima Medejinog zločina.

Je li Medeja oslobodila žene od patrijarhalnog sustava, je li odigrala ulogu spasiteljice, je li njezin postupak radikaliziran feminizam, može li se taj postupak moralno opravdati, ili je Medeja ipak samo manična žena koja je zapala u histeriju?

2. Uvodne teorijske postavke

Cilj ovog rada je analiza karaktera Medeje, ujedno i glavnoga lika Euripidove istoimene tragedije *Medeja*, njezine psihološke motivacije pri izvršavanju nezamislive osvete koja je potaknula mnoge književnike, teoretičare književnosti pa i psihologe na kritičko promišljanje njezina lika. Analiza će biti provedena u okvirima teorije arhetipa i to tako da će se izdvojiti određeni arhetipovi koje je moguće zamijetiti u Medejinu liku te na koji način se ona u njih uklapa odnosno ne uklapa. Nužno je prvo objasniti značaj te teorije i pokušati definirati arhetip kao takav, a zatim i predstaviti nekoliko ključnih arhetipova koji se na različite načine pojavljuju u spektru Medejinih lica i naličja.

Carl Gustav Jung¹, iako je njegovo učenje razrađeniije i konkretno usmjereno prema proučavanju strukture mita, i dalje jasno zadržava utjecaj Sigmunda Freuda² (čiji je bio učenik) na čijim je postavkama gradio svoje arhetipsko carstvo. Najveći utjecaj imala je dakako Freudova koncepcija postojanja nesvjesnoga dijela čovjeka, međutim C. G. Jung doraduje Freudovu koncepciju razlikujući „*ja*“, koje koordinira stvarnost i koje označava ono svjesno, individualno nesvjesno, što se manifestira kroz komplekse, te kolektivno nesvjesno (ono što je u kontekstu ovog rada najvažnije) koje se manifestira putem arhetipova.

JUNG (1973:104) definira pojam arhetipa kao iskustveni „*talog*“ jedne zajednice, civilizacije, slika čovječanstva o određenom pojmu, konceptu ili pojavi. Taj se „*talog*“ manifestira

¹ Carl Gustav Jung (1875- 1961) bio je švicarski psiholog i utemeljitelj analitičke psihologije. Svoje je učenje počeo razvijati u krilu Sigmunda Freuda, međutim učenja su im se vremenom odvojila. C. G. Jung je na drugačiji način podjelio ljudsku psihu, a glavnu ulogu u tvorbi ljudske ličnosti za njega ima kolektivno nesvjesno čije su sastavnice *arhetipovi*. Njegovo je najznačajnije i najpopularnije djelo „*Čovjek i njegovi simboli*“ u kojem razrađuje ljudsku narav kroz simbole koji se javljaju u dubini njegove psihe. O C. G. Jungu i njegovu učenju više vidjeti u JUNG 1973.

² Sigmund Freud (1856-1939) austrijski neurolog i psihijatar i utemeljitelj psihoanalize. S. Freud je okrenuo težište proučavanja ljudske ličnosti s vanjskog, onoga što je vidljivo, na unutarnje, nesvjesno. U kontekstu ovoga rada bit će značajna njegova studija „*Ženskost*“ u kojoj se okrenuo razvoju ženske seksualnosti, pojavi agresije, narcisoidnosti i mazohističkih poriva, sve pojmovi kojima ćemo se služiti u nastavku rada zbog lakšeg opisa karaktera lika Medeje. O S. Freudu vidjeti u FREUD 1973a.

putem određenih slika, ideja i emocija, a kao rezultat tih manifestacija nastaje umjetnost, religija, obredi i ono što nas zanima; mitologija. „(...) činjenica da je uza sjećanja iz daleke svjesne prošlosti mogu iz nesyvesnog poteći sasma nove misli- takve koje nikada prije nisu bile svjesne. One se uzdižu iz mračnih dubina duha poput lopoča i tvore najvažniji dio potpražne psihe.“ (JUNG 1973:38)

Upravo po tom shvaćanju, SOLAR (1998:64) zaključuje da je mitologija zapravo odraz kolektivnoga nesyvesnoga, a to bi u praksi trebalo značiti da bi se u mitovima trebali moći razlučiti odrazi arhetipova, odnosno refleksi kolektivnoga iskustva koje se pretočilo u sadržaj mita koji nadilazi razinu jednostavnog fabularnoga oblika i zahtjeva dublju analizu i tumačenje kako bi se odgonetnulo njegovo pravo značenje i kako bi se mogla odrediti važnost mita.

Arhetipovi su dakle simboličke cjeline koje su urezane u nesyvesno ljudskog uma u toj mjeri da gotovo čine njegovu strukturu. Oni se ne mogu učiti niti dobiti putem formalnog obrazovanja jer su dio civilizacijskog kulturnog iskustva pa se, može se reći, nasljeđuju. Možemo ih povezati s koncepcijom koju iznosi FREUD (1973a:106) *prirođenih fantazama* čija je definicija tipične *fantazmičke strukture u kojima psihoanaliza prepoznaje organizatore fantazmičkog života, bez obzira na osobna iskustva subjekta.*

Kako bi se produbilo učenje ovih dvaju psihoanalitičara, koristit će se i učenje Jacquesa Lacana³, francuskim psihoanalitičarem i jednim od najznačajnijih nastavljača Freudovog učenja. Njegovo će učenje poslužiti pri analizi Medejina karaktera unutar arhetipa žene i načina na koji se kroz njene postupke ruši patrijarhalni sustav. Lacanova učenja vezuju se uz definiranje ženskog entiteta i podrijetlo frustracije i ženske agresije, naročito će biti značajna teorija o nepostojećem ženskom entitetu. (Prema: LACAN, 1986:159)

Northrop Frye⁴ je u svoja četiri eseja koja se bave književnom kritikom pokušao utvrditi načela, opsege i pravila književne kritike. Njegovo veliko djelo koje je osiguralo mnoge kritičara književnosti i umjetnosti imena „*Anatomija kritike*“ sastoji se od četiri eseja; povijesna kritika:

³ Jacques Lacan (1901.-1981.) francuski psihoanalitičar koji je uz Freuda najradikalnije nastavio razvitak psihoanalitičke teorije. Pokazao je interese za filozofiju, lingvistiku i matematičke spoznaje pa su zbog toga njegova djela široko prihvaćena. Njegov najpoznatiji izdani skup predavanja zove se „Spisi“ u kojemu se dotaknuo nekih od ključnih pojmova koje vezujemo uz analizu nesyvesnog, naročito uz analizu konstruiranja spolnog identiteta. O J. Lacanu vidi više u LACAN 1986.

⁴ Northrop Frye (1912-1991) kanadski je književni teoretičar koji u svom antologijskom djelu „*Anatomija kritike*“ postavlja temelje arhetipske kritike koja objašnjava mit kao osnovni element koji se kroz povijest pojavljuje u književnosti kao obrazac po kojemu se tvori fabula, likovi, zaplet i drugo. Više o N. Fryeu vidi u FRYE 2000.

teorija modusa, etička kritika: teorija simbola , arhetipska kritika: teorija mitova i retorička kritika: teorija rodova. Northrop Frye je pišući ova četiri eseja zapravo razradio četiri posve samostalne teorije pomoću kojih se može pristupiti književnoj kritici.

U književnoj se kritici arhetipska teorija C. G. Junga ne može koristiti u svom doslovnom obliku, kao što ni sama teorija ne može biti doživljena kao znanstveno dokazana već nam može poslužiti za bolje razumijevanje nekih pojava u ljudskom kulturnom i civilizacijskom iskustvu, a kasnije i u književnosti. Međutim književna kritika Northropa Frya je podobna za razmatranje profila lika Medeje unutar tragedije koja je u ovom radu odabrana za korpus, oslanja se i na Jungove pretpostavke i polazišta.

Korpus o kojemu će u ovom radu biti riječi primarno je dio antičke grčke mitologije, a zatim je Euripid, kako je to u antičkoj Grčkoj najčešće bivalo, podario mitu o Medeji književno ruho interpretirajući ga i pristupajući mu kroz sebi svojstven način. Djelo *Medeja* moramo sagledavati i kao mitološki plod koji u sebi reflektira kolektivno nesvjesno, a Euripidova je obrada ovog mita jedna reinterpretacija za kakvom su mnogi posegnuli nakon što ih je privukla kompleksnost lika Medeje. Frye dijeli arhetipsku kritiku u teorije s obzirom na arhetipsko značenje koje se pronalazi unutar samih mitoloških tvorevina. Tako možemo susresti teoriju arhetipskog značenja koja promatra apokaliptične slike koje se realiziraju kroz različite simbolike koje prikazuju bilo božanski bilo ljudski svijet koji se sjedinjuje u jednu homogenu sliku. Opreka apokaliptičnim slikama stoji u demonskim slikama koje prikazuju svijet koji je van bilo koje ljudske želje. Sam naziv ove teorije arhetipskog značenja govori o mračnoj strani bilo ljudskog bilo božanskog svijeta. Takav svijet prikazuje slike ljudske prirode moralne upitnosti. Demonski ljudski svijet kakav se javlja u Fryevom opisu odgovara svijetu unutar kojeg sagledavamo Medeju kao ženu i majku, sestru i egzilanticu, ubojicu i ljubavnicu. (FRYE 2000:168)

Ova će teorija biti primijenjena uz direktno pozivanje na Freuda i Junga tako da će lik Medeje biti sagledan unutar svakog od ovih navedenih arhetipova, bit će prikazan njen odnos s društvom, kontekstom demonskog svijeta te će biti sagledana *žrtva tragičnoga junaka*, koja rezultira katarzičnim razrješenjem ne samo za gledatelja, već i za veći kontekst, društvenu zajednicu kojoj on sam pripada.

U nastavku rada pokušat će se sagledati Medejine obrasce ponašanja u kontekstu psihe, promjene koje ona evocira i na koji način njezin profeminički lik sudjeluje u postupnom

rušenju muških fantazama i oslobađanju patrijarhalnog sustava. Možda nam lik Medeje na prvi pogled djeluje previše kompleksno da bi na njega mogle primijeniti navedene postavke o liku koji donosi neku vrstu spasenja, otvara se pitanje kako prava okrutnost može uopće izazvati katarzu, međutim opisom svijeta u kojemu se Medeja našla, služeći se Fryevim postavkama, u nastavku rada pokušat će se prikazati način na koji Medeja spašava društvo.

“Demoni ljudski svijet je društvo što ga drži na okupu svojevrzni molekularni napon ega, neka odanost grupi ili vođi što umanjuje pojedinca ili, u najboljem slučaju njegovu užitku suprotstavlja njegovu dužnost ili čast.”(FRYE 2000: 169)

U takvom je svijetu lik Medeje sukobljen sa svijetom koji je pokoren pred kulturnim i patrijarhalnim postavkama u kojem je njezina ličnost umanjena, a uloga koja joj je zadana važnija je od samoostvarenja. Prvenstveno, FRYE (2000:173) navodi da žrtva u ovoj teoriji arhetipskog značenja mora biti izvršena kako bi drugi ojačali. Medeja žrtvuje svoju djecu, žrtvujući tako i sebe. Kasnije će u razradi biti pomnije analizirano, a sada je dovoljno samo naslutiti kako njezina žrtva spašava nju samu stvarajući tako ironijsku strukturu, izrazito proturječan lik čiji karakter nije lako jednoznačno odraditi.

FRYE (2000) navodi još jednu teoriju arhetipskog značenja, onu koja promatra analogijske slike. Dok apokaliptične slike i demonske slike obuhvaćaju mitski i ironijski modus, analogijske obuhvaćaju visokomimetski, niskomimetski i romantički modus. Budući da je Medeja tragični ženski junaku njezin lik pripada visokomimetskom modusu koji karakteriziraju likovi koji su nadmoćni većini ljudi, čija je strast jača od naše, ali i podliježe kritici društvenoga poretka. U toj tragediji publika prema glavnom liku osjeća strah i sažaljenje, međutim oni se pod utjecajem njegova djelovanja pretvaraju u mješovite osjećaje. (Prema: FRYE 2000: 50) Fryev opis ovih teorija mitova i prikaz različitih mogućih mitskih svjetova zapravo prikazuje sveobuhvatnost mitologije u kojoj se javljaju obrasci koji sugeriraju ciklično kretanje, procese stvaranja i razaranja, koji se preslikavaju na svijet umjetnosti i književnosti.

3. Povijest istraživanja

Prije nego li krenemo u analizu samoga Medeja karakteru i pokušamo prikazati razloge njezine osvete, valja reći nekoliko riječi o prethodnim istraživanjima te o književnim i umjetničkim reprezentacijama koje se na nju odnose. Medeja je inspirirala mnoge književnike pa se različite interpretacije antičkog mita mogu naći u Euripida, Ovidija i Seneka, a u skladu s vremenom i književnim manirama svojega doba Medeju su ponovno oživjeli Franz Grillparzer i Pierre Corneille. Njena je ličnost nadahnula i glazbenika Lugia Cherubinija kao i slikare Paola Veronesea i Eugenea Delacroixa. (ATWOOD 2006: 168)

Tumačenje Medeje u osnovnim literaturama povijesti književnosti i povijesti kazališta uglavnom se svelo na tumačenje Euripidove interpretacije, one koja je najpoznatija i najraširenija. Kod takvih tumačenja autori se okreću Euripidu kao sofistu i sljedbeniku Protagorina učenja koje se odrazilo u njegovim tragedijama pa tako i u Medeji. *Čovjek mjerilo svega* načelo je koje dovelo Medeju u spektar Euripidova interesa. Euripid je posvetio svoje stvaralaštvo unutarnjoj borbi svojih protagonista okrećući se psihologiji likova koje je dovodio pred publiku i često je i nazivan autorom koji je postavio prve temelje psihološkoj drami stoljećima prije nego li je o njoj bilo govora. U *Medeji* on se okreće snažnim strastima žena koje prerastaju u nekontrolirana osjećanja. (Prema: SOLAR 2003:68)

Autor Milivoj Sironić u radu *Rasprave o helenskoj književnosti* prilazi analizi i interpretaciji mnogih grčkih tragedija, među kojima se našao pokušaj analize Medeje. M. Sironić pokušava dohvatiti razloge zbog kojih je upravo Medeja probudila toliki Euripidov interes i što je to što čini tu žensku tragičnu junakinju dovoljno snažnim likom da samostalno odražava čitavu dramu. M. Sironić objašnjava barbarski dio u Medeje koji se značajno ocrtava u samoj drami i odgovara grčkoj kulturi tog doba koja je zazirala od svega stranoga.

Barbarski element u Euripida služi i za dodatno naglašavanje razlike među rodovima koji se sukobljavaju unutar bračne zajednice. Ipak, najviše je pažnje posvećeno upravo načinu na koji je Medeja odlučila izvršiti svoju osvetu, a to je ubojstvo vlastite djece. Uz arhetipove koje ona nosi ili od kojih odstupa, način na koji je izvršila osvetu biti će segment na kojemu će se i ovaj rad pokušati detaljno zaustaviti. Po SIRONIĆ (1995:166) Euripidov se interes bazira na preobrazbi pozitivne emocije; ljubavi, u potpunosti suprotan osjećaj mržnje. Euripid smatra da je najveća

mržnja ona koja može nastati među poznatim i dragim osobama, a takva se nikada ne može roditi među strancima. Zločin koji je prikazan pokazuje kako se prilikom rađanja takvog osjećaja žrtvuje puno više nego li se dobiva, sve s ciljem da se nanese bol, a osobi u takvom stanju to donosi više mira nego što donosi boli.

Za SIRONIĆ (1995:166) Medejina je osveta analizirana kao okrenuta spram muža, što ona dakako jest, a u ovom radu pokušat će se pokazati i druge aspekti njezine osvete i psihološki značaj koji ona nosi, koji nadilazi jednostavnu potrebu da uništi Jazona. Medejina je osveta opisana kao snažan izljev emocija koji nema dodira sa stvarnošću.

Medeji su autori pristupali i iz drugih perspektiva i to uglavnom analizirajući feministički aspekt lika Medeje. Centralni dio ovih istraživanja je njezina uloga u lomljenju patrijarhalnih okvira unutar kojih se našla, a njezina je osveta sagledana kao sredstvo kojim ona ostvaruje svoj identitet kao žena, barbarka u samoj srži, neovisno o podrijetlu. Roxana Hidalgo- Xirinachs u radu *Euripidova Medeja* koristi lik Medeje kao sredstvo kojim objašnjava psihologiju ženske agresije i upravo je to perspektiva kojom će se ovaj rad pokušati voditi. U psihoanalitičkom kontekstu Medeja je sagledana kao ženski entitet koji ne odgovara postavljenim kulturološkim obrascima i koji teži samoostvarenju i potvrdi vlastitog identiteta do kojih ne može doći sama već preko muškog entiteta. (Prema: HIDALGO- XIRINACHS 2002: 253)

Ovakva tumačenja potakla je i Christa Wolf, autorica koja je pristupila Medeji iz nove perspektive stavljajući ju u ulogu žrtve, a ne zločinke. Wolf je obradila antički sadržaj na novi način prikazujući radnju iz različitih perspektiva i preko očiju različitih likova⁵ koji opisuju situaciju koja se oko Medeje stvorila, a koncentracija pada na Medeju kao ženu barbarku koja ne pripada, ne zbog svojih vjerovanja ili boje kože, već zbog vlastite slobode. Ta ju sloboda i traganje za boljim svijetom i okruženjem dovode u nezavidnu situaciju u kojoj ona izaziva strah jer predstavlja ono nepoznato te izaziva širenje glasina o zločinima koje nije počinila. Mirna Gurdon još je jedna autorica koja je pristupila Medeji tražeći odgovore van jednostavnih definicija njezine mržnje, strasti i gubitka razuma.

S problematikom Medeje se u svojim radovima uhvatila u koštac i Lada Čale Feldman baveći se pitanjem ženskog dramskog pisma na području Jugoslavije kroz dvadeseto stoljeće. U svom radu *Meditacije Medeje* L. Čale Feldman sukobljava razne svjetske interpretacije ovog

⁵ U djelu se javljaju glasovi Medeje, Jazona, Glauke, Akmasa, Leukona i drugih.

feminističkog kontroverznog lika s kojima se imala prilike susresti. Posebno se zaustavlja na procesu koji se odvija u Medeji pri odluci da ubije vlastitu djecu i značaju majčinstva u cijeloj drami. ČALE FELDMAN (2003) ističe problem majčinstva kao središnji kompleks drame koji nosi bogatu metaforiku.

M. Gurdon u radu *Zašto je važno zvati se Medeja?* sukobljava navedenu interpretaciju Christe Wolf i Euripidovu reprezentaciju mita. Kroz svoj rad prikazuje razlike, ali i sličnosti dvaju djela i time pokazuje dubinu koju posjeduje i Euripidovo djelo, neočekivanu okrenutost psihologiji ženskog za doba u kojem je stvarao. GURDON (2011) sukobljava ova dva djela opisujući ulogu egzilantice koja se javlja u oba djela. Arhetip egzilantice biti će razrađen niže u radu.

Svi navedeni autori koji su se u svojim radovima bavili problematikom lika Medeje priznaju njezinu kompleksnost, ali i njezinu vrijednost. Nužno je promotriti sve navedene radove pri bavljenju Medejom te ih iskoristiti kako bi se stvorio novi uvid u Medejinu ličnost.

4. Predstavljanje korpusa: mit o Medeji

Medeja je bila kći kolhidskog kralja Ejeta i kraljice Ejdijske. U grčkoj mitologiji poznata je kao moćna čarobnica koja je dar čaranja dobila od božice Hekate⁶ koja će u mitu igrati značajnu ulogu kao svojevrsni prototip majke s kojim će se Medeja identificirati i po kojem će se ravnati u svom majčinstvu.⁷ U psihoanalitičkoj teoriji u razvoju ženskog djeteta važna je upravo uloga majke kako bi se dogodila identifikacija i odvajanje od slike majke. Kod razvoja lika Medeje značajna je upravo uloga Hekate koja je s Medejom vezana upravo putem dara čaranja. Hekata je kao ličnost za identifikaciju bila nedostupna, ali se o njoj zna da je bila okrutna čarobnica i proročica koja je lovila muškarce i žrtvovala djecu.

Kako bi objasnili njen i Jazonov odnos, valja prvo objasniti kako i zašto je do tog susreta uopće i došlo. Naime Jazon je bio kralj jolskog kralja Ezona i legitimni nasljednik tog prijestolja.

⁶ Hekata je u grčkoj mitologiji božica mrtvih, vladarica čudovišnih bića i čarobnica. Njezina je priroda višestruka, ona istovremeno može biti blagonaklona, ali i razna. Opisuje se kao žena s tri tijela što se tumači na razne načine (mjesečeve mijene, faze života, tri stupnja svijeta). Hekata najčešće simbolizira kao podsvjesti gdje kao božica noćnih prikaza ibiva tumačena kao prostor pakla psihe. (CHEVALIER, GHEERBRANDT 1994: 186)

⁷ Važna je simbolika udaje upravo u Hekatinom hramu, kao i često zazivanje upravo njezinih čari pri pomaganju Jazonu.

Međutim, vlasti se dokopao Ezonov polubrat Pelij oslanjajući se na brojne pristaše i velike oružane snage. Jazon je odrastao u planini odgojen od mudrog kentaura Hirona kojemu je povjeren na čuvanje zbog Ezonova straha pred Pelijem. U dvadesetoj godini života Jazon odlazi u Jolk tražiti ono na što ima puno pravo; prijestolje. Na njegovom putu pratila ga je milost bogova i naklonost sudbine, naime Jazon je pomogao Heri prurušenoj u staricu prijeći rijeku, a u struji gubi sandalu. (COTTERELL 2003: 22)

Pelije je pristao predati vlast preplašivši se proročanstva u kojemu će mu čovjek bez jedne sandale donijeti smrt. Kasnije lukavi Pelije ipak dodaje uvjet za predaju vlasti i traži od Jazona veliko junačko djelo kojim bi se ovaj pokazao dostojnim jolskog prijestolja. Pelijev zadatak smatran je nemogućim te je svima značio Jazonovu sigurnu smrt, naime tražio je da mu donese zlatno runo⁸. Upravo je to zlatno runo značilo ključan element koji će ispreplesti Jazonovu i Medejinu životnu sudbinu. Naime, Medejin otac Ejet bio je vlasnik spomenutog runa do kojeg je mnogo držao te se pobrinuo da krađa istog bude gotovo nemoguća te ga je povjerio na čuvanje zmaju boga Aresa. Zbog visine i težine zadatka Jazonu je bilo jasno da zadatak neće moći izvršiti sam pa je sakupio pedeset najvećih grčkih junaka i na lađi Argo zaplovio prema Kolhidi čvrsto odlučivši da će se vratiti kao pobjednik⁹. Po dolasku u Kolhidu zamolio je kralja Ejeta da mu preda runo što on dakako nije bio spreman učiniti misleći da će ga Jazon pokušati svrgnuti s vlasti¹⁰, a priču o runu je smatrao izgovorom. Zbog tog straha Ejet se domišlja još jednog nemogućeg zadatka nadajući se da će upravo težina i neizvršivost odbiti Jazona od pothvata. Ejet traži od Jazona da upregne u plug ognjenog bika, njime izore polje i zasije zmajske zube Aresove zmije i pobije vojnike koji će niknuti iz tih zubi. Međutim taština i veličina ovog junaka tjeraju naprijed pa tako Jazon prihvaća zadatak. Jazon se često baš zbog ove taštine koja ga je gurala naprijed u književnoj kritici definirala *egoistom* koji je *bio proračunat i posve priseban*. (SIRONIĆ 1995: 165)

⁸ Mit o zlatnom runu isprepliće se s mitom o Medeji i Jazonu, međutim njegovo podrijetlo pripada drugom mitu, onom o Atamantu i božici Nefali koja je, kada ju je muž ostavio zbog druge žene, poslala ovna Krizomala da spasi njezinu djecu. Ovan je doveo Friksa, Nefalinog sina, u Kolhidu gdje ga je Friks žrtvovao, a njegovo je zlatno runo ostavio na čuvanje Aresovom zmaju. (*Hrvatska enciklopedija*)

⁹ Javlja se još jedno preklapanje mitova, riječ je o posadi broda Argo, tako zvanim Argonautima među čijem se posadom našlo mnogo poznatih imena: Heraklo, Orfej, Tezej, Kastor, Pelej, Telamon i drugi. (*Hrvatska enciklopedija*)

¹⁰ Prema rječniku simbola zlatno runo simbolizira veličinu sunca i predstavlja stvaralačku i duhovnu moć. Zlatno runo nosi znak gospodara i začetnika te onome koji ga posjeduje daje značaj. Zato je pokušaj oduzimanja runa značio napad na vlast. (CHEVALIER, GHEERBRANDT 1994: 793)

Kako to obično biva u mitovima, nadljudske se sile i ovaj put upliću u radnju pa ako Hera, vidjevši da je Jazon u opasnosti pred zahtjevnim zadatkom, nalaže Amoru da pogodi moćnu Medeju svojom strelicom kako bi ona stala u Jazonovu službu. Ovaj je trenutak ključan ne samo jer od sada Medeja u svako događaju stoji Jazonu uz bok, već i zato što njime započinje njezina postepena propast. Medejin lik preuzima ljubav i ona se posvećuje Jazonovoj službi tragajući za srećom za koju vjeruje da će doći jednom kada ju Jazon uzme za ženu,¹¹ varajući tako vlastitog oca o čijem se runu i vlasti radilo.

Medeja pomaže Jazonu savladati težak zadatak njezina oca pripremajući mast koja čovjeka čini nepobjedivim na jedan dan te mu savjetuje zazivanje Hekate koja će mu svojim čarolijama pomoći u zadatku. Jednom kada je izvršio zadatak, na svačije čudo, Ejet ponovno odbija predati zlatno runo. Medeja ponovno ide ocu i domovini iza leđa priželjkujući samo jednu stvar od Jazona zauzvrat; bezuvjetnu ljubav i brak. Svojom magijom pribavlja Jazonu runo koji joj zauzvrat nudi brak. Zaljubljeni par bježi iz Kolhide međutim Ejet šalje flotu za njima. Uz Medejine moći i ova je prepreka savladana bez borbe. Medeja zbog ljubavi izdaje svoj rod, obitelj i sve što je do Jazona poznavala, njezini se zločini nižu bez granica, a jedino što ju dalje gura je nada da će živjeti sretan život jednom kada bude Jazonova žena. Sve će te izdaje saskati jedno klupko gnjeva koje će se Jazonovom izdajom raspleti u jedan čin koji će otvoriti sva pitanja na koja nitko ne može dati čvrst i siguran odgovor. Naime Ejet na Kolhidskoj floti šalje i Medejinu brata Apsirta kojeg je Jazon pokorio u borbi, a Medeja raskomadala njegovo tijelo i tako kupila prednost Argonautima dok je kolhidska vojska skupljala komade Apsirtova tijela.

Po nekim verzijama mita Medeja nije samo raskomadala tijelo svoga brata, već mu je sama oduzela život. Medeja, Jazon i Argonauti napokon mogu bez muka stići u Jolk. Medejine muke počinju i prije nego li su zakoračili u Grčku. Jazonovo se pravo lice i slavohleplje polako otkriva, naime euforija zbog zlatnog runa navela ga je da odmah ponudi svojoj spasiteljici brak. Sada, kada je uvidio da ima sve što mu treba, a da je ona još uvijek s njime počinje odugovlačiti to

¹¹ U analizi rada bit će razrađena problematika potrage za srećom u braku i gradnje identiteta uz muškarca. Radi se naime o Medejinom potrazi za samoostvarenjem koja je započela i prije Amоровe strelice, a ona je samo značila priliku da uz muškarca, jedino kako je mogla, izgradi sebe.

“*sudbonosno da*”. Ono je sudbinski ipak zakazano, ali dogodi se ne iz ljubavi, kako bismo očekivali, već iz potrebe jednom kada su okolnosti stisnule.¹²

Po dolasku u Jolk Pelije je više nego iznenađen vidjevši da je Jazon izvršio ono što su svi smatrali nemogućim. Budući da se Jazon pred joljskim uzurpatorom pojavio bez pratnje drugova koji su utjerivali strah u kosti, Pelije dobiva nalet hrabrosti i odbija predati prijestolje Jazonu. Medeja se ponovno izlaže pogibelji u Jazonovo ime, ovaj put čineći zlodjelo u grčevitim naporima da zadrži Jazonovu naklonost, a ne da ju pridobije kao u Kolhidi.¹³ Jednom kada je Pelijevo tijelo ležalo na hrpi onih koji su umrli od Medejinih čini u Jazonovo ime (a koja će do kraja njihova zajedničkog puta još rasti), Medeja više nije bila poželjna u Jolku. Par tada bježi, a ogorčen Jazon se mora pomiriti s činjenicom da nikada neće sjediti na joljskom prijestolju. Nakon dugog lutanja Grčkom stižu na Korint gdje ih kralj Kreon prima. Medeja rađa dvoje sinova, Mermera i Fereteja, koji predstavljaju njezinu posljednju nadu za Jazonovom ljubavi te nadu da će obitelj nadomjestiti razočaranje koje ih je pratilo od njihova odlaska iz Jolka. Međutim tašt muškarac poput Jazona ne odriče se vlasti tako lako. Kreontova kći Glauka predstavlja novu priliku da se napokon domogne neke vlasti. Cijelu je namjeru Medeji predstavio kao plan kojim će se domoći blagostanja za svoje sinove, a ona se tome ne bi trebala protiviti. Ovdje počinje radnja Euripidove tragedije i Medeju susrećemo u velikoj boli i gorkim suzama zbog suprugove izdaje. Ona je zbog neugodnosti koje bi njezina prisutnost mogla izazvati prognana iz Korinta po Kreontovu nalogu s djecom za koju Jazon odlučuje da će se pobrinuti, a nju samu prepušta prognanstvu.

*„Oj Temido silna, Artemido časna,
Da l' vidite patnje, što patim, a zakleh
Svog prokletog muža zakletvom strašnom?
Oh, da mi je jednom ugledat njega
I njegovu mladu satrte s domom,
Kad krivicu meni drzli se činit!
O oče, o grade, - zapustih vas grdno*

¹² Po dolasku na grčko tlo Medeja je bjegunica i na njemu ne može boraviti ako ju Jazon ne uzme za ženu i treba ju izručiti ocu. Jazon tek tada pristaje na ženidbu i to vjerojatno jer njegov naum još nije ostvaren te smatra da mu je Medejina pomoć još potrebna. (ZAMAROVSKY 1973: 149)

¹³ Medeja je Peliju umorila na prevaru, tako da je pokazala čaroliju njegovim kćerima u kojoj je raskomadala starca i ubacila ga u kotao nakon čegaim je naložila da učine isto sa svojim ocem, al je izostavila čarobni sastojak u kotlu. (ZAMAROVSKY 1973: 150)

I rođenog brata svoga pogubih! „, (EURIPID , 1990: 440)

Medejina ljubav, koja je toliko davala, a malo govorila, pretvara se u mržnju i pomno smišljenu osvetu. Medeja ubija Glauku¹⁴ i Kreonta, a kao vrhunac svojeg emotivnog i psihičkog sloma do kojeg ju je dovela vlastita slijepa požrtvovnost koja je nagrađena prevarom i izdajom, Medeja ubija svoju i Jazonovu djecu, a njega ostavlja na životu kako bi živio u očajanju i tuzi. (Prema: ZAMAROVSKY1973: 150)

Ovih nekoliko stranica teksta o Medejinom životu, događajima koji su je doveli do Korinta i Jazonove izdaje su vodile prema toj kobnoj osveti. Pitanja koja se otvaraju, na koje se ne može dati odgovor već samo postavljati i pobijati hipoteze koje bi dale moguće objašnjenje pokušat će se navesti i razlučiti u nastavku.

5. Analiza lika Medeje

Sagledavanje mitskoga (tragičnoga) junaka vrlo je usko povezano sa sagledavanjem načina na koji funkcionira civilizacija, obrascima mišljenja koji se javljaju u ljudima. Upravo to čini mitologiju zanimljivim ishodištem mnogih psihoanalitičkih teorija. Ženski lik poput Medeje može nam mnogo toga reći o kolektivnom nesvjesnom doživljaju ženskog položaja uzmemo li kao premisu da su mitovi odraz kolektivnoga civilizacijskoga iskustva. Što nas to onda Medeja može naučiti o dihotomijskoj podjeli svijeta na muško ženske odnose i zašto kao takva nije često spominjana u vidu psihoanalize koja je svoju inspiraciju revno crpila iz raznih mitoloških točaka.

U prvom djelu analize bit će izdvojena tri arhetipa koja su ključna za razumijevanje Medeje i njezina karaktera. Radi se o arhetipovima *žene*, *egzilantice* i *majke*. Unutar svakoga od ovih arhetipova nalaze se podskupovi arhetipova koje oni širega značenja obuhvaćaju te se obrađuju unutar konteksta ovih triju značenjski širokih arhetipova.

¹⁴ Glauku ubija upravo šaljući otrovan šal i cvijeće putem djece. Simbolika je višestruka, koliko u oružju kojim ubija Glauku toliko i u djeci koja i ovdje postaju posrednik koji donosi bol. Prema rječniku simbola (CHEVALIER, GHEERBRANDT 1994: 423) nakit simbolizira osobu koja ga nosi i društva koje ga cijeni, njihovu suradnju. Dakle nije slučajna odabir upravo ovog oružja koje ubija glauku ubijajući tako i društvo koje cijeni njezinu kulturno odobrenu ličnost.

5.1. Lik Medeje i arhetipovi koje obuhvaća

5.1.1. Arhetip *žene*

Pri proučavanju lika Medeje pomoću arhetipova prvi korak je izdvojiti one arhetipove koji se javljaju u njezinu karakteru. Drugi korak je definiranje izdvojenih arhetipova izvan konteksta karaktera Medeje te pomoću tih definicija pokušati zaključiti kod kojih se arhetipova u liku Medeje događa odstupanje od očekivanog. Medeja obuhvaća niz arhetipova, a u ovom radu dotaknut ćemo se onih najistaknutijih i najvažnijih za promatranje problematike njezine osvete.

Grčka mitologija, a posredovano i tragedija, u životima stanovnika polisa igra ulogu prikazivača konfliktnih životnih situacija koje na pozornici, pred očima građana, dobivaju svoje razrješenje izazivajući refleksiju¹⁵ od gledatelja. Euripid¹⁶ svoje likove bira vrlo lukavo, a konačni cilj mu nije samo prikaz određenih mitskih junaka i Bogova, već davno poznatih narodu, već i kritički osvrt na kompleksne situacije koje se javljaju unutar mitoloških priča. Euripid također radi umjetnički korak koji je za to vrijeme neočekivan; on ulazi u svijest svog lika, a tragična napetost koja zahtjeva razrješenje proizlazi upravo iz ljudske psihe, čovjekovih strasti i nagona. Medeja se u Euripida javlja kao podvojen lik koji valja sagledavati unutar njezine ambivalentnosti. (Prema: CRNOJEVIĆ CARIĆ 2014:77)

Medeja je žena koja teži za ostvarenjem vlastita identiteta koji se sastoji od dvaju polova; majka i supruga, a s druge strane ubojica. Kao što stoji u samoj definiciji identiteta, on može biti individualan, skup sastavnica koje razlikuju jednu osobu od ostalih, a istovremeno on može biti izraz pripadnosti određenoj grupi¹⁷. U kontekstu Medeje, *identitet* možemo promatrati na oba načina, onaj koji ju čini pripadnicom ženskog roda i koji joj dodjeljuje činitelje vezane uz majčinstvo i supružništvo, a s druge strane onaj koji ju izdvaja iz zadanih okvira, onaj za kojim Medeja traga. Medeijina potraga za samoostvarenjem i traganje za redefiniranjem ženskog identiteta dovodi do rušenja kulturnih tabua, arhetipova koji se vezuju uz ulogu žene. Često se u

¹⁵ Refleksija: *psih.* zamjećivanje vlastite psihičke djelatnosti, usmjeravanje pozornosti na vlastite doživljaje; misao, rasuđivanje, razmišljanje (v. ANIĆ 2003)

¹⁶ Euripid (485/486 Pr. N.e. – 406 pr. N.e.) bio je grčki tragičar i pjesnik koji za života nije stekao osobitu slavu, međutim vrijednost njegovih tragedija istaknula se posmrtno. Od njegovih navodno napisane 92 drame u cijelosti je sačuvano njih 19 među kojima se ističu Medeja, Andromaha, Hekaba, Trojanke, Feničanke, Hipolit i druge. Njegove se tragedije ističu zbog sklonosti prema snažnim ženski likovima. (Prema: SOLAR 2003:65)

¹⁷ Identitet: odnos po kojemu je u različitim okolnostima nešto jednako sebi, istovjetno sa samim sobom, ukupnost činjenica koje čine da se jedna osoba razlikuje od druge. (v. TREBJAŠANIN 2008)

teorijama o umjetnosti, književnosti, ali i samoj psihoanalizi nalazi govor o fantazmama patrijarhalne naravi.¹⁸ Patrijarhalna perspektiva prikazuje ženu koja se nastoji samo ostvariti ili izraziti seksualnu želju neprilagođenom i neumjesnom ženom koja ne pripada poželjnom kanonu. Takve žene, u čiju kategoriju djelomično pripada i Medeja, su često prikazane groteskno i razorno. „Medeja se pojavljuje kao predstavница onog ubojitog bića žene, koje je, poput Ernija, Sfinge ili Meduze - sve su to žene - poprimile monstruozno, zastrašujuće obličje (...). Medeja (...) u neku ruku ne udovoljava toj stereotipnoj slici žene (...) štoviše prikazana kao samostalna žena i potentna majka, utjelovljuje ženski lik koji prekoračuje muške fantazme u ženi kao inkarnaciji zla.“ (HIDALGO-XIRINACHS 2009:252)

Definiranje arhetipa žene teže je nego definiranje ostalih arhetipova jer je njegovo značenjsko polje široko. U kontekstu ovog rada pokušat će se objasniti koja su očekivanja bila vezana uz Medeju kao lik i koje su arhetipove nosili muški entiteti oko nje. Veliki dio ovog rada i analize arhetipa žene bavit će se Medejinom potrebom za samoostvarenjem. Ta se potreba usko vezuje upravo uz lomljenje ovog arhetipa. Naime, psihoanalitička teorija predstavlja ženu koja je sklona nerazumnoj ljubavi i apsolutnom posvećenju muškom subjektu. Kroz tu razornu ljubav kod žene se javlja potreba da se identificira u ulozi ljubavnice, supruge, majke pa zbog toga često dolazi do konflikta s istovremenom potrebom da se ostvari *vlastiti životni koncept*. „Kao da se u ljubavi i majčinstvu, u za ženu u privilegiranom obliku, uprizoruje ekstreman konflikt njezine tradicionalne društvene pozicije i čežnje da je se pobijedi.“ (HIDALGO-XIRINACHS 2009:251)

Kroz ovaj opis ženskog entiteta¹⁹ jasno je da ga karakterizira snažna ambivalentnost koja se manifestira i u liku Medeje koji u pretpovijesti Euripidove tragedije i korpusu mita pokazuje snažnu potrebu da se identificira s predmetom ljubavi i posveti život kulturno nametnutim ulogama, dok s druge strane tragedije prikazuje razočaranje u skup kulturnih postavki, slom bračnog ideala i ženu čija se ljubav i agresija stapaju i otvaraju novi put prema samoostvarenju.

„Od svega stvora, što imade uma dar,
Mi žene smo stvorenja najnesretnija.
Ta prije sveg nam hrpom blaga kupit je

¹⁸ Fantazma: Posljedica fantazije: prikaza, utvara, priviđenje. Nelogična ili apsurdna ideja, ono što je usađeno u svijesti. (v. TREBJAŠANIN 2008)

¹⁹ Entitet: Neutralna riječ za svaki element svijeta. Ono što jest, cjelina nečeg što postoji. (v. ANIĆ 2003)

*Svog muža, gospodara primit tijelu svom;
Od onog zla je ovo zlo još bolnije.
A igra jeste sreće, hoće l' dobit zlo
Il' dobro. Razvod braka ženi dika ti
Baš nije, - muža otjerat i ne može.
U nove stupa običaje, zakone.
Stog mora, od kuće li ne zna, biti vrač,
Da znade, s kakvim drugom bračnim živjet će. „ (EURIPID 1990: 441)*

Upravo se iz navedenog citata jasno vidi borba koju Medeja nakon izdaje osvješčuje i uviđa u kakvoj je poziciji žensko biće. Euripid vješto u ovom monologu prikazuje najcrnje od institucije braka koje se do vrhunca dovodi upravo u slučaju Medeje koja svoj identitet bez Jazona, u državi kojoj ne pripada, gubi. Ona je ta koja ostaje postićena i omražena jer bez pečata braka njen identitet kao žene nije suveren.

Kod arhetipa žene valja spomenuti i žensku agresiju koja se također u psihoanalizi problematizira. FREUD (1973: 270) uz žensku agresiju problematizira i agresiju uopće unutar kulturnih okvira. U tom kontekstu individualna je agresija potisnuta upravo zbog kulturnog posredovanja. To potiskivanje se manifestira kroz osjećaj krivnje koju proizvodi uloga koju svaka individua mora igrati i ne smije se iznevjeriti pa se tako potiskuje poriv za agresijom prema drugom i ona se okreće prema unutra. (Prema: FREUD 1973:270) Medeja ovdje lomi arhetipske postavke o ženi kao mazohističkom biću koje pati od potisnute agresije i jasno izražava svoje porive.

*„Daj šuti! Žena j' straha puna inače
I za boj slaba, mača gledat ne može,
Al' dira l' drsko tko u bračni život joj,
Eh, onda srca nema krvi žednijeg!“ (EURIPID 1990:441)*

Pri bavljenju ženskim bićem, seksualnost je često gledana kao predmet tamne strane ljudskosti, stavljena u konflikt s muškom seksualnom željom i često negirana. Rijetko se javljaju koncepti koji ruše navedenu dihotomiju, a Medeja čini upravo to naglašavajući važnost vlastita nagona i autonomnih želja. Žena je često uspoređivana s *mračnim kontinentom*, a ta usporedba proizlazi iz straha od nepoznatog pa zbog tog straha kroz povijest civilizacije tabuizirana je agresija

i utvrđeni ranije spomenuti tzv. muški fantazmi. Medeja se protiv navedenih socijalnih tabua koji su vremenom ušli i u kulturni, književno umjetnički kanon, bori tako da prikazuje seksualnost, individualnost i agresiju kao podobne pojavnosti kod žena. (Prema: HIDALGO-XIRINACH 2009:259)

Euripid ovim skandaloznim likom Medeje, koji je često smatran i previše moralno upitnim, izaziva samog sebe, kao muškarca, kulturu kojoj pripada i u jednom liku ujedinjuje skup arhetipova i tabua tvoreći snažno ambivalentan lik. „*U lika Medeje dramatizirani su svi koncepti bića žene što su bili socijalno tabuizirani i uvijek iznova nalaze izraz samo posredstvom muških fantazama koji su u službi potiskivanja u nesvjesno.*“ (HIDALGO-XIRINACH 2009:259.)

Ona je lik koji otvara književni prostor za novi tip žene, a njezini se pandani javljaju tek mnogo godina nakon Euripidova života. Ona predstavlja lik koji prekida s kulturnom dužnošću žene i predstavlja novu ženu koja dolazi grabiti sve pred sobom. Njezina se uloga kao nove žene usko preklapa i s arhetipom egzilantice, odnosno strankinje. Njezina emancipacija ne odgovara grčkim (ono što je poznato) principima mudrosti, žene koja racionalno promišlja i argumentira, već prikazuje ono strano (ono što je nepoznato) što je pomalo i opasno. Ona je žena koja djeluje po principu samoostvarenja, sposobna vršiti auto refleksiju, nepokorna. Ona manifestira zabranjenu žensku požudu prikazima vlastite odlučnosti pri odabiru partnera i donošenju vlastitih životnih odluka. Njezine je odluke da živi po vlastitim principima dovode u nezahvalnu socijalno-kulturnu poziciju pa za njih mora pretrpjeti odbačenost, a individualnost vodi u izoliranost. Odbačaj koji Medeja proživljava prikaz je straha Poznatog od Nepoznatog. Takva reakcija okruženja dovodi ju u novu situaciju pred kojom ponovno bira vlastiti put i donosi iskaz tabuizirane ženske agresije koja, dramatizirana, lomi psihološke taloge kolektivnog iskustva o položaju i ponašanju žene.

5.1.2. Arhetip egzilantice

Možda se ovaj put obrade arhetipova čini nelogičnim jer bi uz ulogu žene trebala stajati uloga majke, međutim pogodno je da nakon što je započeto objašnjavanje straha od nepoznatog da se nastaviti u tom pravcu i da se objasni pun ostvaraj Medejine strane ličnosti. Kod objašnjavanja arhetipa egzilantice potrebno je prvo razumjeti što točno promatramo.

Riječ je naime o egzilantskoj poziciji u kojoj se Medeja nalazi. Ta se egzilantska pozicija može sagledati kao *arhetipska situacija* koja zahvaća one koji su prisilno napustili vlastiti dom. Važno je prvenstveno razumjeti poziciju u kojoj se Medeja nalazi kao egzilantica²⁰ i zašto o njoj uopće tako govorimo kada je u obrazloženju sadržaja mita navedeno da ona svojevolumno (zbog ljubavi) odlazi iz obiteljskog doma. Medeja, naime, sagleda li se njezina pozicija bolje, ipak nema izbora, jer se on svodi na život bez ljubavi i sreće ili s onime što čini smisao života (ili barem onime što se činilo da će ga činiti).

Njezin je odlazak zapravo prvi korak po kojemu vidimo da je riječ o atipičnom ženskom liku koji se bori za ostvarenje novog puta pod tiranskim patrijarhalnim sustavom, pa je samim time odabir upravo ovog mita za predložak tragediji svojevrsan Euripidu koji je težio prikazu snažnih ženskih likova. Hrabar odlazak korak je u emancipaciju, pokazatelj da se radi o ženi koja je voljna brinuti o vlastitoj sudbini, željna samoostvarenja. Međutim dolazak iz Kolhide na Korint označit će Medeju znamenom barbarke koja se ne uklapa u kulturne okvire ondašnje države, njezina potreba za emancipacijom kao ženskog bića nije prihvaćena, a legitimizaciju svojeg identiteta Medeja mora tražiti u Jazonu, muškom racionalnom biću.

*„Korinćani pak svi, u čiji dođe kraj,
zavolješe je brzo, a i sretan brak poživjela je tu sa svojim Jazonom jer
najveća je sreća to i blagodat kad sretno živi žena i s njom vjeran muž.
No sada već ne cvate ljubavni im cvijet, Medeju, gospu moju, se nov povezao s kćerkom kralja
korintskog „ (EURIPID 1990:438)*

Takva potraga za ispunjenjem vlastita životnog puta, samoostvarenjem, u Euripida se razrješava ulaskom u brak gdje se položaj žene dokazuje vrijednim ako su njezina djeca zakonski njezina te ako ona uz sebe ima mušku ruku koja će njezinu ludost smiriti, a Korintskim gospodarima potvrditi da je barbarka ukroćena.²¹ Gubitkom muškog bića koje je potvrđivalo njen status vrijednog ženskog stvorenja na stranoj zemlji Medeja gubi i svoju poželjnost u istoj. Njen je

²⁰ Egzil: čin slanja neke osobe u progonstvo, progonstvo izvan domovine, prisilan boravak izvan mjesta stalnog boravka ili izvan države. (v. ANIĆ 2003)

²¹ Na primjeru druge tragedije, Držićeve Hekube, (o kojoj će također biti riječi u nastavku rada) RAFOLT (2006:142) opisuje rušenje jednog društvenog poretka, čiji je predstavnik trojanska kraljica Hekuba, da bi na vlast došao drugi. Hekubina je ličnost prijatna sama po sebi novom sustavu pa ona mora biti zarobljena, a njezina veličina mora biti umanjena kako bi se osigurala vjerodostojnost nove vlasti. Slično je i u slučaju Medeje koja jednom kada njezina ličnost nije legitimizirana brakom mora biti prognana kako bi se održao sustav vrijednosti kojemu ona ne pripada.

status egzilantice potvrđen u riječima Zbora koje prikazuju varljivost institucije braka koja je trebala osigurati samoostvarenje, a dovela je do sloma Medejine pozicije u Korintu.

„Ti doplovi iz dvora očinskoga

S ljubavi mahnita, - na moru stijenama dvjema prođe

I u zemlji tuđoj sad

Dane traješ. Bez muža ti,

Jadna, krevet prazan stoji,

Ko bjegunicu iz zemlje

Grdno gone tebe.

A kletve svetost ode, stida nema

U nas u Heladi velikoj, - u nebo gore prhnu.

Doma nemaš očinskog,

Bol da tebi, jadna, taži

Domu kraljica ti druga,

Od miline tvoje jača,

Sad na čelo stupi.“ (EURIPID 1990:438)

Potvrda Medejine racionalnosti može se vidjeti i unutar ovog arhetipa. Naime, ako smo prihvatili da je prvi odlazak iz Kolhide i izdaja obitelji koja je išla uz njega, iako svjestan odlazak, ipak bio egzil jer je nedostajao izbor, onda i ubojstvo djece i Glauke također možemo gledati kao još jedan egzil koji zatvara radnju mita. Medeja zna da će svojim postupcima ponovno biti prisiljena napustiti državu u kojoj se nalazi, ali i ponovno se nalazi u situaciju u koji nema izbora. Njezin primarni cilj kada je napustila Kolhidu bio je samoostvarenje, emancipacija i izgradnja vlastitog identiteta. (Prema: GURDON 2011:102)

Njena pozicija nije bila legitimizirana, njezin identitet sveden je na Jazona koji je bio garancija njezine krotkosti, a njezina su djeca plod lažnog tiranskog sustava koji živi u strahu od onoga što ne poznaje, a to je u ovom slučaju Medeja, ne samo kao divlja strankinja, nego prvenstveno kao samosvjesna žena. Medeja zbog te pozicije odabire još jedan egzil u koji odlazi iz istog razloga zbog kojeg je otišla u prvi. Ona i dalje traga za vlastitim identitetom, a slomom arhetipskog taloga koji se nakupio oko nje i njezine uloge majke i supruge ona oslobađa ono žensko koje se našlo u raljama muškog koje pokušajem da sagradi njezin identitet dovodi do njegova

sloma. „Svjesna činjenice da će, ukoliko otruje Glauku, kraljevu kćer, i ubije vlastitu djecu, biti osuđena na ponovni egzil (...) Ona to ipak čini, mahnitošću obuzeta, no ipak dovoljno racionalna da još jednom, uvjetno rečeno, odabere egzil koji doživljava kao utopijsku mogućnost i diskvalifikaciju. „ (GURDON 2011:102)

5.1.3. Arhetip majke

Medeju valja sagledati kao *majku*, što je dakako jedna od uloga koje ona nosi i to upravo ona iz koje se rađa čitava problematika o ubojstvu vlastite djece. Arhetip majke kao takav iskustveno je utjelovljen u svakoj osobi, a civilizacijsko iskustvo oblikuje osnovne crte tog arhetipa, pa je samim time možda i jedan od najutjelovljenijih i najstarijih arhetipova.²²

Arhetip *majke* je dakle sve ono što, ne samo nas već čovječanstvo, podsjeća na majku, tzv. *prauzorak* koji u sebi nosi svaka osoba, makar ne imala vlastitog iskustva s majkom. To također znači da osoba prepoznaje kvalitete loše majke ravnajući se po kvalitetama *prauzorka*, makar sama nikada ne imala majku koja odgovara tom uzorku. Za arhetipsku majku možemo reći da je požrtvovna, mila, da joj je dobrobit djeteta na prvom mjestu, da posjeduje nadljudsku snagu kada su u pitanju njezina djeca, a njezinom zaštitničkom instinktu nema ravnog. Takvu je idealizaciju potkrijepila pojava majke Marije, možda najpoznatije *arhetipske majke*, a kršćanstvo je samim time jedan od glavnih mehanizama pomoću kojih nastaju silnice od kojih se kroz civilizacijsku povijest satkao arhetip *majke*. Prema CHAVALIER, GHEERBRANT (1994:379) Majka Božja je najsvršeniji prikaz majčinskog nagona i ljubavi, duhovni dio ženskog entiteta. S druge strane, oduvijek je poznata i ambivalentnost majčinstva koju možemo prepoznati u liku indijske božice Kali koja je prikazana kao okaljana žena koja pleše na lešu. To nas dovodi do zaključka da se majčinstvo može sagledati kao kozmički simbol novog života i najveće ljubavi, ali i smrti. Početak i kraj od kojeg svi postajemo i nestajemo - iz utrobe vlastite majke u utrobu majke zemlje.

Sada kada su iznesene crte arhetipa *majke* jasno je da se u taj arhetip lik Medeje ne može uklopiti, dapače, ona mu je dijametralno suprotna. U liku Medeje prepoznajemo gore navedenu

²² JUNG (1973) kao najvažnije arhetipove izdvaja animusa (arhetip o muškom rodu), animu (arhetip o ženskom rodu), sjenku (nesvjesno) i personu (javni čovjek).

ambivalentnost arhetipa *majke* koja će biti detaljnije razrađena u nastavku analize. Ne možemo zamisliti da majka, koja se uklapa u naše viđenje onoga što bi majka trebala biti ubija vlastito dijete. Tu dolazimo do drugog arhetipa koji se javlja u Medeji, ona je *majka ubojica*.

Valja naglasiti kako postoje različite vrste *majke ubojice* i da treba voditi računa da ovdje riječ *majka* daje do znanja se radi o ženi koja ubija svoju djecu.²³ Arhetip *majke ubojice* u ovom smislu gotovo svakoj osobi znači gađenje, odbojnost i apsolutnu i neupitnu osudu. Upravo je to ključ tumačenja lika Medeje jer kada znamo da je *majka ubojica* nešto za osudu, pitamo se što Medeju čini drugačijom od ostalih *majki ubojica*. Jedno od mogućih tumačenja je njezina *histerija*²⁴.

Majke ubojice su kroz društvenu povijest često bile opravdavane na sličan način, baš zbog nezamislivosti tog čina. Naime najčešće ćemo u novinskim člancima čitati tumačenja poput postporođajne depresije, šizofrenije, histerije ili kojeg psihičkog poremećaja.²⁵ Međutim pominjem iščitavanjem Euripidove drame ili gotovo bio kojeg uprizorenja i tumačenja mita o Medeji jasno nam je da se za tu ženu ne može reći u niti jednom slučaju da je ubojstvo djece izvela pod utjecajem histerije, nesvjesno pa čak niti bijesno:

*„Kad djela sjetim ti se, što mi radit je,
Sve srce puca mi, ta djecu ubit ću
Ja svoju! Nema toga, tko će spasti ih.
I čitav dom ću zatrt, smrvit Jasonu,
Iz zemlje s drage krvi dječje bježat ću. (...)
Od mene djecu nit će živu vidjet on
Sad ikad više nit će mlada neva mu
Porodit čeda, jer je grdna čeka smrt.
Mrijet mora, mora ona od mog otrova!
Nek nitko me ne drži slabom, plašljivom*

²³ Primjerice, Hekuba je također *majka ubojica*, ali kod nje riječ *majka* označava njezinu ulogu koja je značajna za ubojstvo, međutim ne znači da je ubila vlastitu djecu.

²⁴ *Histerija* (grč.): vrsta neuroze uzrokovana duševnim sukobima, mogu postojati simptomi bilo koje bolesti, ali bez promjena u organizmu; često se očituje dramatičnim napadajima, uvijek u prisutnosti drugih osoba; liječi se psihoterapijom. (v. TREBJEŠANIN 2008)

²⁵ *Depresija*: duševno stanje koje se očituje u gubitku volje i zanimanja za rad, otuđenju od okoline; potištenost, utučenost, tjeskoba. Posljedica šokova, a i simptom nekih psihoza. (u ovom slučaju porođaja).

shizofrenija (grč.), duševna bolest, najvažniji simptom rascjep ličnosti, određenu ulogu ima naslijeđe. (v. TREBJEŠANIN 2008)

*Ni krotkom, tihom, sasvim druga sam ti
ćud; Dušmanu kruta, prijatelju prijatna.*“ (EURIPID 1990: 441)

Ljutnja je u njoj, jasno, ključala, međutim ona je svoj čin pomno promislila. Njezina se promišljenost iščitava iz potpune mirnoće pri ubijanju vlastite djece, mirnoće do te mjere da se otuđuje u potpunosti od uloge majke i postaje samo *prevarena žena* koja je zaslužila osvetu. U navedenom citatu vidimo promišljenost njezine osvete i ambivalentnost motiva koji ju navode na nezamisliv čin ubijanja vlastite djece. Prvo navodi bol koju će Jazon osjetiti, dakle osveta je dakako imala veliku ulogu, ali krajem monologa Medeja navodi i društveni značaj koji njezina osveta nosi. Ona želi prikazati svoju pravu prirodu koja se kosi arhetipskim postavkama o ženi, majci i supruzi.

U sljedećem citatu vidimo Medejevo mirenje s vlastitom sudbinom i mirno prihvaćanje smrti vlastite djece. Čak i u njihovoj smrti ona i dalje nastoji povrijediti Jazona uskraćujući mu pokop djece. Njoj je potreban oproštaj od njih kako bi obgrlila egzil koji joj predstoji i kako bi se oslobodila svih spona:

„Ne, ne! Sahranit ću ih svojom rukom ja.

Da, - Heri, božici na visu, u gaj ću

Ja odnijet, da mi dušman ih ne pogrdi,

Raskopa grob. U zemlji Sisifovoj ću

Naredit svetu slavu, žrtve odsad ja,

Za kletu nek umorstvo budu okajne.

A sama u Erehtjevu zemlju ću,

Do Egeja, Pandinova sina, poč,

A ti ćeš, kako liči, grdan grdno mrijet! „ (EURIPID 1990:454)

Ona postaje i više od prevarene žene, što nam je jasno iz čitanja radnje mita, njezin je identitet bio satkan od Jazona, a njezin život posvećen samo njemu. *Arhetip supruge* bio je snažan u gradnji njezina identiteta prije Jazonove prevare. Ona je naime bila potpuno predana ulozi supruge i zaljubljene žene koja je neodvojiva od svoje ljubavi i koja će za nju učiniti sve (što kroz radnju mita i dokazuje). Jazonovom izdajom ona je izgubila i sebe i djecu koja su, iako i njezina djeca, ipak bila više njegova i također su predstavljala jednu od njezinih žrtava u njegovo ime i jednu od njezinih čarolija kojom je svim silama nastojala osvojiti Jazonovu naklonost. Njezino se

otuđenje od uloge majke vidi do te mjere da ona sebe niti ne smatra majkom vlastite djece te njih u potpunosti identificira sa svojim zlotvorom.

Iz svega navedenog jasno je da Medeju nikako ne možemo okarakterizirati “ludom” te na taj suviše jednostavan eskapistički način objasniti sve što se odvijalo u njezinoj glavi. Jedan od mogućih načina da se pokuša objasniti fenomen empatije koji se kod publike mjestimično javlja možemo potražiti u arhetipu ostavljene žene, odnosno u raspadanju istog kada se radi o Medeji.

Naime u iščitavanju Euripidove adaptacije ovog mita, kor, koji je u grčkim tragedijama obično nositelj javne misli, izričito staje u Medejinu obranu opravdavajući njezinu želju za osvetom. Taj osjećaj opravdanosti njezina gnjeva možda je najinstinktivniji razlog opravdavanja i samog postupka. Međutim, kor također daje do znanja da je osveta na Bogovima, a ne na pojedincu. To se vidi iz sljedećeg citata;

„Zborovođa: Pa hoću. S Pravom svetiti ćeš se mužu svom,
Medejo! Ne čudim se što te mori jad. „(EURIPID 1990:444)

ARISTOTEL (1977: 29)²⁶ u svom učenju o tragediji objašnjava ovaj fenomen terminom *nevine krivice* i navodi kako junak u tragediji kroz svoju tragičnu krivnju kod publike izaziva strah i sažaljenje. Medeja izaziva strah i sažaljenje kod publike zbog svog nezavidnog položaja u kojemu se našla, gdje svi suosjećamo zbog boli koju joj je Jazon nanio. Međutim ipak izaziva osudu i time dovodi do katarze, gdje publika iz njenih postupaka može izvući određen zaključak.

Ipak, Medeja nije tipičan tragični junak koji u potpunosti odgovara Aristotelovoj poetici. Njen je karakter problematičan ako ostanemo na sadržajnoj razini i na tumačenju njezine osvete u okvirima motiva nanošenja boli Jazonu. Naime, usporedimo li ju primjerice s Antigonom sve postane jasno. U Antigone *hamartia* posebno jasno dolazi do izražaja, njezina je krivica produkt nepokoravanja vlasti, a strah i sažaljenje proizvodi činjenica da se ona ipak bori za vlastitu predodžbu pravde. Ako uzmemo pretpostavku da se Medeja bori samo za Jazonovu bol, sažaljenje

²⁶ Aristotel (384. pr. n. e – 322. pr. N.e.) grčki filozof, znanstvenik i polihistor jedan je od najzačajnijih utemeljitelja zapadne filozofije do danas. Bavio se gotovo enciklopedijskim sakupljanjem svekolikog znanja svog vremena i usustavio temeljne filozofske pojmove. Postavio je temelje logičkog mišljenja u djelu *Organon*, bavio se i prirodnim zakonitostima, fizikom, a za teoriju književnosti najznačajnije je njegovo djelo *O pjesničkom umijeću*, tako zvana Poetika u kojoj se bavio glavnim zakonitostima epa, tragedije i komedije. (Hrvatska enciklopedija)

publike ne može biti toliko duboko (kao u Antigone) da bi proizvelo željen utjecaj. Zato moramo sagledati sve aspekte Medejine osvete i potražiti veće dobro za koje se ona na drastičan način bori, što ju čini toliko kontroverznim likom.

Zbor u Euripidovoj drami sačinjen je od žena i često se ne slaže s Medejinim odlukama, međutim nastavlja joj pružati podršku do kraja drame. Medeja iako uživa podršku žena, njima je neobična jer stvari preuzima u svoje ruke i ne prepušta svetu sudbini. Problematičan im nije motiv osvete, već provedba iste.

„Nemoj se na nj zato ljutiti!

S tobom to će Zeus osvetiti! „ (EURIPID 1990: 441)

Medeja u svom karakteru projicira dvostruku sliku majke i svega onoga što se u zapadnoj kulturi stoljećima uz pojam majka vezalo. Tako ona označava i ono tradicionalno poimanje majke samim time što tu ulogu nosi i njome se identificira prihvaćajući tako tradicionalne i arhetipske koncepte koji se vezuju uz ideju majke. Ona također u sebi nosi i ono destruktivno koje se vezuje uz lik majke koje povezujemo vizijom svemoćne majke zemlje od koje sve započinje i kojoj se svi vraćamo u smrti koja u svojoj biti nosi smrt i destruktivnost, ali i strahopoštovanje. Medeja u sebi objedinjuje i ono božansko i ljudsko, a pod time mislim na njezino objedinjavanje destruktivne snage čarobnice koja je istovremeno i pomagačka i spasonosna. Njezina je dvostrukost i u ovom smislu povezana s njezinom ulogom majke koja je također ambivalentna jer obuhvaća istovremeno i majčinstvo i ubojstvo. (Prema: HIDALGO-XIRINACH 2009:253)

Njezinu ambivalenciju, koja je već uočena u više autora, možemo primijeniti i na pitanje koje se tijekom ovog rada već više puta postavljalo, a tiče se simpatiziranja Medeje i potencijalnog opravdavanja njezine osvete. Naime ona u recipijenata vlastitom ambivalencijom budi dvostruke osjećaje, pa tako ona tijekom radnje prikazuje sebe istovremeno kao bešćutnu čedomorku, serijskog ubojicu, ali i argumentira svaki svoj postupak.

Njezina ličnost u očima publike možda ne može biti potpuno osuđena iako je svima jasno da je riječ o postupku koji je za osudu, a razlog tome je u samoj konstrukciji Medeje kao tragičnoga ženskoga junaka koji se nameće kao feministički spasonosan lik, a s druge strane budi gnušanje što naizgled stoji u konfliktu s prvom emocijom. Ove naizgled proturječne emocije mogu nas navesti

da se zapitamo zašto njezina feministička snaga nije mogla biti prikazana na nježniji način, bez prikazivanja ubojite ženske agresije, pa bi se time izbjeglo i nužno tabuiziranje i svođenje Medeje na bolesnu i histeričnu ženu. Problem se javlja kada shvatimo da ona istovremeno utjelovljuje i pokušava obraniti ženskost koja je agresivna i prirodna te kao takva u svojoj vlastitoj srži ima pravo biti kakav god njezin vlastiti identitet jest, ali unutar tog legitimiziranja odabira, agresije, seksualnosti, samoostvarenja ona prikazuje maksimum istog, radikalizaciju koja odbija i naizgled proizvodi kontraefekt.

Problematika Medeje osвете se prvenstveno vezuje uz njezinu, prethodno analiziranu, ambivalenciju i kao takva predstavlja vrhunac iste, potpuni ostvaraj sukoba majčinstva i agresije koji se unutar jednog čina sjedinjuju i postaju glavni instrument pomoću kojeg Medeja ruši tabue. Očajno proklinjanje i prepuštanje sudbini odgovaralo bi očekivanoj reakciji jedne pasivne ostavljene žene. Medeja ovdje postaje jedna od prvih profeminističkih junakinja koje vrlo okrutno preuzimaj stvari u svoje ruke. Medeja je svoj identitet gradila uz Jazona, nakon njegove prevare ona je oslobođena ugovora braka i više ne pripada tom patrijarhalnom sustavu.

Njezina je mržnja usmjerena i prema konceptu žene kao pasivne pa tu stradava Glauka od simboličnog oružja; nakita.

*„Kralju ću na prijevaru pogubit kćer,
Sa darovima ću u rukam' poslat ih,
Nek mole mladu, da ih otud ne goni,
Plašt tanan, vijenac zlatan njojzi poslat ću,
Pa ako primi, nakit metne na tijelo,
Svak grdno mrijet će, tko god mlade takne se.*

Da takvim otrovom ću dare nakvasit.“(EURIPID 1990:441)

Medeja ubija Glauku onime što ju je i samu okovalo, a to je ženska taština i predanost. Ubojstvo Glauke prvi je korak k demistificiranju ženskosti koje će se dovršiti u ubojstvu vlastite djece unutar rušenja tabua koji se vezuju uz majčinstvo. Glauka u ovom kontekstu je prikaz svega što Medeja nije i sve sreće koju je mogla imati da se odrekla vlastite identifikacije i prihvatila onu koja ju je vezala uz muškarca. Simbolika nakita kao sredstva kojim se koristi pri usmrćivanju Glauke, pri kojem usmrćuje i sve ono što ona predstavlja, submisivnosti i pasivnost, ne vezuje se

samo uz Glaukinu taštinu, već i uz Medejinu te kao takva predstavlja ono što ju je nagnalo da se prepusti na dovoljno dugo da izgubi vlastitu samostalnost i postane objekt koji se legitimizira tek uz prisustvo muškog subjekta. (Prema: FOLEY 2002:21)

5.2. Problematika Medejine osvete

Pitanjem prirode žena koje promatramo kod naše junakinje rada se bavio Freud, iako zbog načina na koji ga je tretirao često osporavan i osuđivan, ipak ga valja spomenuti čim se ulazi u sferu psihe i psihoanalize koje će se u ovom poglavlju dotaknuti. Psihoanalize će biti korištena jer je značajna kada pokušavamo objasniti razloge i značaj Medejine osvete kao takve. Naime mnogi su je okarakterizirali na različite načine pri činu ubijanja, a čin čedomorstva promatran je često kao rezultat psihičkog poremećaja. U ovom dijelu rada pokušat će se objasniti fenomeni poput ženske histerije i agresije u kontekstu Medeje, kao i obrazložiti simptom sloma identiteta koji se javlja u Medeje u trenutku kada ju Jazon izdaje.

Za početak krenimo od Freuda i njegovog doživljaja ženskosti koju u svojim predavanjima *Ženskost* (FREUD 1973a) povezuje s pasivnim društveno uvjetovanim položajem. Budući da je ženskost, po Freudu, očito društveno uvjetovana, ona je nametnuto pasivna i to rezultira potisnutom agresivnošću u žena. (Prema: FREUD 1973a: 212)

Kako ističe MATIJAŠEVIĆ (2006:92) Freud smatra takvo potiskivanje u žena vodi do mazohizma jer jednom potisnutu vanjsku agresivnost prema van okreću prema unutra pretvarajući ju u nanošenje boli sebi samima. Ženska agresivnost nije očekivan fenomen kod arhetipa žene jer se od nje očekuje spomenuta submisivnost i pasivnost, međutim ona se ipak javlja, a kod nekih znanstvenih studija ustanovljeno je da je na ipak manifestirana na drugačiji način od muške.

Istraživanja o ženskom kriminalitetu (v. JONESOVA1986) pokazala su kroz proučavanja znamenitih ženskih ubojstava u Sjedinjenim Američkim državama da su ženska ubojstva sklona okretanju prema bliskim ljudima (djeci, muževima, ljubavnicima). Kada pak govorimo o čedomorstvu, ono je u psihijatriji i kliničkim istraživanjima također bilo dotaknuto, ali i dalje je ostalo jedan od najsnažnije utemeljenih društvenih tabua. Mnogi su psihijatri čak pokušali

konstruirati termin Medejinog kompleksa²⁷ koji kao takav nije zaživio, ali je otvorio mnoga pitanja baveći se problemom hijerarhije spolova u društvu i na koji način ona utječe na unutarnji psihički svijet žene. (Prema: HIDALGO-XIRINACH 2009:254)

Zanimljiv je slučaj koji nam može dati uvid u način na koji je čedomorstvo doživljeno u društvu. Radi se o Susanne Pax koja je optužena da je usmrtila vlastito novorođeno dijete, a u procesu suđenja podvrgnuta mnoštvu ispitivanja i psihijatrijskih promatranja. U radu Sabine Ruckert koji se bavi njezinim slučajem doznajemo da je riječ bila o post porođajnoj depresiji koja kao takva nije bila uzeta u obzir pri suđenju zbog iznimno tabuiziranog slučaja poput ovog. Osuda društva pala je na njezin identitet prije nego li je preuzela ulogu majke, a odbojnost prema neispravnom prihvaćanju navedene uloge dovela je vještake do zaključka da je riječ o ambicioznoj mladoj ženi kojoj je „*neplanirano dijete značilo odricanje od životnog cilja koji je sve do tada dominirao njezinim razmišljanjem*“ . (RUCKERT 2006: 291)

Iako je u ovom slučaju bilo riječi o pravom psihičkom poremećaju, društvena nemogućnost da prihvati nešto što izlazi iz okvira nametnutih koncepata i izgrađenih arhetipova majčinstva dolazi jednako snažno do izražaja kao i u Medeje. Predbacivanje je najnaglašenije u sferi želje da žena izgradi vlastiti životni cilj²⁸ koji odudara od onog očekivanog. Možda da se radilo o ženi koja je za života prije susretanja s ulogom majke bila po prirodi submisivna i pasivna i okrenuta arhetipskim težnjama koje se vezuju uz ulogu žene, navodi i sama autorica, bi vještačenje išlo drugim putem.

Istraživanje prikazuje ono mračno čudovišno u što je ova mlada žena pretvorena pred očima javnosti i tako predstavlja jedan aktualan i vrlo raširen *arhetip suvremene žene karijeristice*. U sljedećem citatu prikazana je nužnost Medejine osvete, ne samo zbog boli koju će ona donijeti Jazonu već i zbog nje same. U ovom se monologu jasno vidi da Medeja svjesno pristupa tom

²⁷ Medejin se kompleks kod različitih psihijatrijskih stručnjaka pokušao definirati na različite načine. Primjerice jedno tumačenje opisuje agresivnu zavist majke prema kćeri koja se bliži zreloj dobi, sukladno s mitom, jedno se tumačenje odnosi na ubojstvo djece iz potrebe za osvetom ocu. Neki su psihijatri ovaj kompleks protumačili poremećajem u žena koje osjećaju strah pred *posljedicama ženskog* koje uloga majčinstva nosi, strah od trudnoće, rađanja i majčinskih obaveza. Neki su jednostavno psihotičnu depresiju, često nazivanu postporođajnom depresijom, nazvali Medejinim imenom. (HIDALGO-XIRINACH 2009:253)

²⁸ Susanne Pax je bila uspješna trgovkinja knjigama koja je gospodarila vlastitom knjižarom, ocjenjena je kao vrlo inteligentna žena. Njezina je želja za ubojstvom vlastitog djeteta na sudu povezana s gubitkom tog ranije ostvarenog identiteta. (RUCKERT 2006:297)

ubojstvu, da zna koliko je ono zlo, ali da shvaća da je ono neminovno ako želi krenuti dalje. Također, ona izražava nužnost da djeca poginu od njezine ruke, a ne tuđe. Tu do izražaja dolazi potreba da upravo tim ubojstvo zakopa svoj stari identitet i napravi mjesta za svoje ponovo rađanje.

*„Izvršit, drage, brže mislim djelo ja,
Pogubit djecu, iz te želje krenut tad.
I neću dangubit, djece predat ja
Sad tuđoj, bješnjoj ruci, da ih zakolje.
Zacijelo mrijeti moraju - kad moraju,
A ono ja ću ubit, mati njihova!
Oružaj mi se srce! Zašto časimo,
Ne izvršimo strašno, nužno djelo zlo?“(EURIPID 1990:452)*

FREUD (1973a:220) također ženu povezuje s onim mračnim, mističnim i onostranim pogotovo dotičući se njezina seksualna razvoja. Njegove su hipoteze dugo bile pod budnim okom članova feminističkog pokreta koji su nastavljaajući ili kritizirajući Freuda pokušavali ustanoviti postavke oko tvorbe identiteta žene. U Freuda žensko i muško promatraju se kao dva pola koja u psihoseksualnom razvoju žene često isključuju jedan drugog pogotovo u procesu identifikacije. Lik Medeje promatrao unutar psihoanalitičke teorije ne kako bi pomoću njega potvrdili Freuda ili ga opravdali, već kako bi pokazali na koji način ona, problematizirajući žensku histeriju i agresiju ruši postavljene socijalno nametnute tabue i koncepte koji su sagrađeni oko žene.

Freudov nastavljatelj i najbudniji tumač Jacques Lacan također je izrekao mnogo misli, pozivajući se na Freudova psihoanalitička učenja, koje možemo promatrati u kontekstu Medeje i koje nam služe da ju sagledamo kao ženski entitet koji ispada iz kalupa. Naime i S. Freud i J. Lacan dotakli su se problematike ženskosti koja je bila jedan od sustavnih dijelova gradnje psihoanalitičke teorije. Unutar te problematike, obojica teoretičara su se, mada na različite načine, dotakli ženskog spolnog sazrijevanja, identifikacije s roditeljima u odrastanju i pitanjem same izgradnje identiteta kod žena.

LACAN (1986:202) se unutar svoje teorije o ženskosti dodirnuo problematike koja je značajna za izgradnju konteksta unutar kojeg sagledavamo Medeju. Možda se na prvu čini radikalno, međutim Lacan negira postojanje ženskog entiteta. Na temelju falusnog užitka, fizičkog odnosno spolnog užitka, žena u Lacana ne postoji kao univerzalna kategorija, ona nije sva i nije potpuna.

Za razliku od muškarca, ženi je potrebna dopuna za izgradnju cjelovitosti, a takva se ženska pozicija prikazuje upravo u Medeji. LACAN (1986: 204) opisuje rascijepljen subjekt čija je psiha produkt seksualne nedostatnosti, koja postoji u muškoj psihi kao izvor požude, njezin uzrok, ali ne i objekt. Žena u toj teoriji svedena je na nepotpunost što se u punini prikazuje u nedostatnom Medejinom identitetu koji da bi prestao izazivati strah traži legitimizaciju. Prenesemo li ovu teoriju o ženskoj seksualnosti na nju samu možemo zaključiti da Medejinu osvetu ruši i ovaj sustavni dio podsvjesnog i gradi ženski entitet koji je sav i sam, a ono što ga je dok je bio *ne-sav* činilo univerzalnim mora umrijeti kako bi se u potpunosti izvršila legitimizacija njezina identiteta.

Često se unutar književnosti i psihoanalitičke teorije javljaju teze o destruktivnoj ženskoj ljubavi i pretjeranoj ovisnosti o muškarcu. Njezina je navodna ovisnost rezultat tradicionalno dodijeljene društvene uloge koju mora obnašati, ranije spomenutih arhetipova koji su sagrađeni oko kolektivnog nesvjesnog iskustva o tome što je očekivana slika majke, supruge i žene, a ona pretpostavlja manju ratobornost od muškarca, pasivnost i ovisnost. Kao takva, žena je razapeta između tradicionalno dodijeljene uloge i njezina vlastita samoostvarenja. *Odnos muško- žensko psihološki može biti shvatljiv pomoću predstavnika opozicije aktivnost-pasivnost.* (LACAN 1986:204) U sljedećem citatu prikazana je iz samih Medejinih riječi njezina ljubav te je opisana destruktivnost koji je ona dovela.

„Jest, više srce nego razum slušah svoj

I smakoh Peliju, te grozno poginu

Od djece svoje. Svakog straha riješih te

I to ti ja učinih grdni čovječe,

A ti me pusti, u nov sad stupi brak.“(EURIPID 1990:443)

Analiza u prethodnom odlomku uvela nas je u problematiku osвете te nas dovodi do čedomorstva i samog načina na koji se odlučila osvetiti Jazonu. Također iz drame može se iščitati

da je riječ o pomno promišljenoj osveti. Ubojstvom vlastite djece, a ostavljanjem Jazona na životu, Medeja prouzrokuje najgoru moguću patnju svom zlotvoru; onu gubitka djeteta. Tu istu patnju tom logikom ona prouzrokuje i samoj sebi.

U psihoanalitičkom ključu Medejino čedomorstvo možemo tumačiti kao slom identiteta Ubojstvom svoje i Jazonove djece, Medeja simbolički utapa jedan dio sebe koji je prije predstavljao čitav njezin svijet. Odricanjem uloge majke ona ne ubija samo djecu već i samu sebe. Jedino ubojstvom jednog dijela sebe, onog koji je bio ključan za njezin dotadašnji opstanak Medeja može ponovno sagraditi vlastiti identitet.

Majčinstvo se može tumačiti na različite načine, ono je istovremeno sveto, ali i zahtjeva žrtvu i odricanje, a za Medeju neraskidivu sponu sa starim životom ali i patrijarhalnim sustavom. (Prema: FELDMAN ČALE 2003:112) Medejino ubojstvo vlastite djece nije osveta samo Jazonu, već i čitavom patrijarhalnom sustavu koji je od nje napravio kalup, a ne osobu i koji je za njezinu patnju zbog Jazonove prevare kriv jednako koliko i sam Jazon. Njezina djeca potvrđuju njezin kulturno posredovani identitet žene - zaštitnice i majke, a ako želi konstruirati vlastiti neovisni identitet mora ukloniti onaj stari.

Simbolika same osvete je i prikaz ženske prirode koji ne samo da je aktivan prekid s patrijarhalnim sustavom, već je i samim svojim sadržajem okretanje leđa istom. Medejin je karakter ovdje usporediv s neukrotivom prirodom i njezinom destruktivnom snagom. Njezina je osveta mogla biti drugačije osmišljena, a jednako efikasna, međutim samo je ovako okrutno koncipirana mogla prikazati destruktivnu snagu boli i skrivene tajne ženskog duha. Djeca su u tom kontekstu oružje koje je prepuno značenja; od samoubojstva, ubojstva Jazona, do onih apstraktnijih poput rušenja uloge majke i osvete patrijarhalnom sustavu. (Prema: GURDON 2011:106)

5.2.1. Usporedba likova majki ubojica: Medeje i Hekube

U književnosti i umjetnosti često se javljaju ambivalentni likovi žena koji objedinjuju mračno i svijetlo lice ženske prirode. Medeja nije jedina kojoj valja posvetiti pažnju, iako je njezin zločin onaj koji je proizveo najviše dvojbi jer nije usmjeren samo prema van, prema ispravljanju nepravde, rušenju sustava i kalupa ili samoostvarenju već je okrenut i protiv nje same, a i protiv

prirode. Usporedba likova sličnih Medeji s njom i njezinim karakterom te motivima osvete će nam pomoći da bolje ustvrdimo što je to što upravo lik Medeje izdvaja iz skupa ženskih likova.

Ženski lik kojeg ću se dotaknuti, a koji s punim pravom može stajati uz Medeju je Hekuba. Ovaj dramaturški lik se javlja i u našoj, hrvatskoj književnosti iz pera Marina Držića. Ona nije njegovo izvorno djelo već je nastala po prethodnoj inscenaciji Ludovica Dolceja koji se koristio Euripidovim predloškom. (RAFOLT 2006:139) Prva točka koju Medeja i Hekuba imaju zajedničku je Euripid, a to nam govori da je i Hekuba, čim vidimo da je riječ o liku koji je privukao Euripidovu pažnju, snažan ženski lik čija je motivacija unutar drame iznad same radnje i proizlazi iz njegove nutrine. (SOLAR 2003:68)

Držićeva Hekuba svrstava se u senekijanski tip tragedije što ju povezuje s mitom o Medeji koji je privukao Senekinu ²⁹ pažnju i zaživio u njegovoj književnoj reprezentaciji. Titulu „senekijanskog tipa tragedije“ povezujemo s krvi, ubojstvom i zločinom, a te motive nalazimo kod obje ženske tragične junakinje. Ključnu ulogu u senekijanskim tragedijama igra stanje duha protagonista koje u trenucima vršenja zločina uvijek biva rubno, emotivno i snažno, ono koje će ih dovesti do tog finalnog zločina koji zatvara naraciju drame. Takav je zločin rezultat snažnih emocija koje se ne mogu suspregnuti i nadilazi granice prava ili bilo kojeg tipa kazne. On je najčešće protuprirodan i ne podudara se s višim moralnim načelima kako je to običavalo biti u grčkim tragedijama.

Uđimo sada u sam lik Hekube i definirajmo zločin koji je ona počinila i kako ga možemo usporediti s Medejinim zločinom. Hekuba je bivša trojanska kraljica koja se nalazi zarobljena u vojnom taboru tracijskog kralja Polinesta. Njenog sina Polidora umorio je upravo Polinest zbog ostavštine u zlatu. Hekuba se nalazi u zarobljeništvu nakon pada Troje i doznaje da je u planu žrtvovanje njezine kćeri Poliksene po nalogu Ahelejeva glasa. Hekuba gubi kćer, a na kraju tragedije doznaje i za sudbinu svojeg sina i priprema strašnu osvetu. Polinesta osljepljuje u svom šatoru, a trojanske mu žene ubijaju djecu.

²⁹ Seneka filozof ili Seneka mlađi (4. pr. N.e.- 65.) rimski filozof i književnik koji se za života istaknuo i kao pravnik. Živio je u vrijeme strahovlade pa je svoju književnost posvetio moralnim učenjima te je nastojao potaknuti svoje suvremenike na moralan život prema samima sebi i svojim bližnjima. Napisao je nekolicinu filozofsko-moralnih spisa (O dobročinstvima, O gnjevu, O blaženom životu). Seneka je ostao zapamćen zbog svojih 9 sačuvanih tragedija koje su vjerojatno bile namjenjene za recitiranje. (*Hrvatska enciklopedija*.)

Motiv ubojstva se javlja i u ovoj tragediji, a dodatna poveznica s Medejom je i motiv čedomorstva i osvete. Međutim svakome je jasno da, iako se na površini jasno razaznaju poveznice koje vezuju ova dva ženska entiteta, ipak postoji mnoštvo razlika između njih dvije. Najbolji prikaz razlika među njihovim osvetama je možda Agamemnovo suđenje na kraju tragedije Hekuba gdje on iznosi svoj stav o Hekubinu ubojstvu djece i onome koje je počinio Polinesto. Naime Agamemnon opravdava Hekubino ubojstvo jer je riječ o osveti za zlo koje je nanijeto njoj privatno (isti taj Motiv možemo naći i u Medeje), a istovremeno ne opravdava Polinestovo ubojstvo koje je počinjeno iz njegove vlastite lakomosti (sebični razlozi).

Prva razlika koju uočavamo je da Hekuba ne ubija vlastitu djecu već tuđu pa je samim time sudac poput Agamemnona blagonakloniji. On osuđuje Polinesta jer je radio protiv većeg dobra, a to je čast grčkog naroda i po toj analogiji možemo zaključiti da bi i Medeja bila osuđena jer je njezina osveta bila okrenuta protiv najtvrdjeg sistema, a to je priroda. (RAFOLT 2003:142)

*„Polinesto, za uprav i sudit riti,
Za našu nis' ljubav dijete ovo ubio ti,
Ni korist za koju od Grka toliku
Negoli za tvoju lakomost veliku“ (DRŽIĆ 1979: 869)*

Dakle iako je njezina osveta počinjena iz osnovnog motiva koji se podudara s onim Hekubinim (osveta za zlo koje je počinjeno njoj privatno), ona je ipak različita jer je okrenuta protiv sistema i jer je istovremeno sebična.

Sebičnost Medejevine osvete proizlazi iz svega navedenog u ranijim dijelovima analize, naime njen sekundaran motiv je bila osveta Jazonu, a primaran je put k njezinom vlastitom samoostvarenju koji se može otvoriti samo slomom starog identiteta. Još jedna točka kojom možemo povezati Hekubu i Medeju je motiv *senekijanskog furora*.

RAFOLT (2006) navodi da se u Hekube se javlja snažna srdžba koja je tiša u trenucima izvršavanja osvete kako bi zlatom namamila Polinesta u svoj šator. Slično vidimo u Medeje kada smiruje svoju ljutnju kako bi hinila da želi dobro Glauki i Jazonu i poslala smrtonosan vjenčani dar. Međutim i ovdje imam potrebu odvojiti Medeju od osjećaja nekontrolirane srdžbe, kao što sam utvrdila u prethodnom poglavlju analize, njena je bol i njena osveta možda dobila prvi impuls iz

osjećaja nemoći i bijesa, ali sam čin usmrćivanja vlastite djece i odluka da se počini takav zločin dolaze smireno.

Još jedna točka po kojoj možemo promatrati odnos likova Medeje i Hekube je uloga nevine krivice kod njihovih zločina. Koncept *hamartie* koji je izvrsno razrađen upravo u N. Frya poslužit će za dodatno uspoređivanje ovih dvaju likova. FRYE (2000) navodi da je koncept Aristotelove *hamartie* moguće promatrati dublje od jednostavne definicije koja se najčešće sagledava. Naime *hamartia* ne mora samo biti pogreška, mana ili prijestup „*može se naprosto raditi o tome da je neka jaka ličnost u izloženom položaju (...) Izložen položaj je obično položaj vođe gdje je ličnost iznimna i izdvojena istodobno, i dobivamo onu čudnu nepodudarnost neizbježnog i nepodudarnog koja je osobitost tragedije.*“ (FRYE 2000:51)

Takav se tip *hamartie* javlja naročito u Medeje koja se nalazi u položaju žrtve koju sagledavamo kroz žaljenje i koja ima izbor pomiriti se sa sudbinom i krenuti dalje. Međutim osveta koju je Medeja odlučila izvesti nije prikazana kao plod izbora, već kao nešto neminovno (što je ranije u analizi prikazano kroz citate). Hekubina izoliranost također dolazi do izražaja kroz njezinu zarobljeničku poziciju, a osveta koja je izraz njezine krivice proizlazi iz njezina pomračena uma koji je plod njezinog tragičnog položaja žrtve.

„Evo sam tužnija od žena tužnih svih,
Ali ću podnieti što nie moć uteći
I rane trpjeti bez lieka mućeći?
Ali ću vrlo zvat uredbu od nebes
I plačna proklinat prihudu moju čes? (...)
Na smrti zavidim kojieh je satrla,
A žive navidim er sam umrla,
Umrla u tugah živa ukopana,
U plaču i suzah robinja svezana.“ (DRŽIĆ 1979: 790)

FRYE (2000) kroz moduse fikcionalne književnosti objašnjava i onaj tragični. Unutar tog eseja pokazuje glavna obilježja tragičnog lika koja možemo vidjeti i u našim junakinjama. „*Tragički junak mora imati odgovarajuće junačke dimenzije, ali njegov je pad povezan i sa*

smislom njegova odnosa spram društva i sa smislom nadmoćnosti prirodnog zakona (...)“ (FRYE 2000: 49)

Osim što svojom žrtvom Medeja istovremeno spašava, ali i ubija samu sebe, njezin je čin spasonosan i za veći kontekst od nje same, što također odgovara Fryevoj definiciji. *“U opakom ljudskom svijetu jedan je pol opaki tiranin vođa (...). Na drugom se polu nalazi pharmakos ili žrtovana žrtva koja mora biti ubijena da bi drugi ojačali.”* (FRYE, 2000: 170)

Njezin se čin čini spasonosnim za žene u mizoginom patrijarhalnom sustavu koji predstavlja Korint i korintsko društvo pod šakom vladara koji utjelovljuje kulturne postavke koje dovode do sloma u liku Medeje, a u manjim metaforičnim slikama odražava se i muško - ženski odnos vidljiv i u odnosu same Medeje i Jazona.

Lik Medeje se nalazi u sukobu s društvom koje ju odbacuje jednom kada ostaje bez muškarca pored sebe i kada mora prikazati samu sebe. Tada ona postaje barbarka i tuđinka, a njezina djeca, sada više ne legitimna, postaju opasnost. Medejin pad je zapravo njezina borba, koja traje do danas, protiv takvog tipa društva. To se vidi iz citata u kojemu se Kreont obraća Medeji i odgovara na njezine upite o razlozima egzila.

„Jer strah me - u govoru to krit ne treba

Zlo neko grozno kćeri mi učinit ćeš

Koješta sluti na to i strah budi taj

Ti si mudra i vješta kojekakvu zlu

A ojađena si jer muža izgubi.”(EURIPID 1990:441)

Nadmoć prirodnog zakona vidi se i kroz odnos s Jazonom koji zaokuplja cijeli njen svijet vlastitim odabirom te ga napušta, bez Medejina glasa. Uništavanjem njegove budućnosti ona se zapravo bori za vlastiti glas u njegovu napuštanju. Ona uviđa kakav je on muškarac bio, oduvijek, ali ona želi biti ta čija će riječ biti zadnja u njihovom sudbonosnom odvajanju.

Također se ističe Hekubin sukob s društvom i to kroz odnos prema Greima koji su porazili njezino kraljevstvo, vrijednosti i svijet koji je poznavala. Ona predstavlja trojansko društvo i njihov stari moral, a Polinest i Grci kroz ubojstvo Poliksene predstavljaju novo društvo. Rafolt navodi

kako se u Držića jasno ističe motiv zlata kao pokretača zločina i boli što nam pokazuje novi prirodni zakon koji je nametnut. (Rafolt 2006:143)

Prikaz nove sile protiv koje nema uspješne borbe dobro se vidi u dijalogu Hekube i Ulisa u kojemu Ulise objavljuje neminovnost žrtvovanja Hekubine kćeri.

*„Sad što t' se pristoji, ti dobro mož znati,
I dobro t' ne stoji s jačiem se rvati.
I naša znaš sila koliku ima vlas:
Eto je slomila trojansku oholas,
S koje si upala u tuge svakoje,
Robinja ostala pokonje dni tvoje.“ (DRŽIĆ 1979:806.)*

Zaključak o odnosu Medeje i Hekube je da postoje određene dodirne točke koje svrstavaju oba ženska lika u spektar tzv. senekijanskih likova, majki ubojica i zločinki, međutim postoji mnoštvo razloga, koji su među ostalim zaslužni za činjenicu da je upravo Medeja centralni dio ovoga rada, koji Medeju odvajaju od Hekube. U Hekube moralna situacija je jasnija od one koju nalazimo u Medeje. Razlog tomu je činjenica da je stav javnosti izražen kroz Agamemnona. Njena osveta je čin na koji se zbog činjenice da je zločin gleda s prezirom, ali zbog činjenice da je riječ o osveti za koju nalazimo opravdanje pada pod svjetlo blagonaklonosti.

Ono što Hekubu odvajaju od Medeje je činjenica da dok Medeja ruši arhetipove majčinstva, oslobađa se od kalupa patrijarhalnog društva koji su joj nametnuti, Hekuba čini dijametralno suprotno. Ona zapravo potvrđuje arhetipsku viziju majke. Njezina se osobnost lomi i zapada u veliku i neizdrživu bol koja vodi ka *furoru* upravo zbog gubitka djeteta. Samim time što je njezina ličnost posvećena ulozi majčinstva i predana obrani djece ne može biti doživljena kao tragični ženski lik koji lomi kalupe u kojima se nalazi. Ona poseže za nekonvencionalnim sredstvima i čini moralno upitne korake, ali sama motivacija nje kao lika proizlazi iz snažnog osjećaja majčinstva, upravo onog kojeg Medeja ubija i zakapa sa svojom djecom.

Dakle, u okvirima arhetipa *majke*, ova dva lika su zapravo jedna drugoj potvrda. Medeja, koja lomi arhetip *majke* ubojstvom djece potvrđuje svoj status protofeminističkog lika, a usporedbom s Hekubom potvrđuje se definicija arhetipa *majke*. Hekuba oslikava instinkt u majke

koji se javlja kada su joj djeca u opasnosti te razornu bol koja pogađa kada su ona oduzeta i koja odgovara arhetipskom stapanju identiteta žene s ulogom majke. Takvo stapanje potvrđuje zaključak da Medeja poništavanjem uloge majke dovodi samu sebe do sloma vlastite osobnosti oslobađajući se arhetipa *majke*, ali i arhetipa *žene*.

5.2.2. Christa Wolf i nevina Medeja

Od mnoštva autora koji su se pozabavili interpretacijom Medeje, ona Christe Wolf³⁰ izrazito plijeni pažnju. Vrijedi joj posvetiti prostor u ovom radu zbog načina na koji je pristupila problematici Medeje i njezinom odnosu s patrijarhalnim sustavom koji odgovara onome čime se ovaj rad do sada bavio. Također, zanimljiv je način na koji je prikazana Medejina osveta koji odudara od dosad uvriježenih načina sagledavanja iste. Naime problem Medejine osvete uglavnom se sagledavao na dva načina, ili je ona djelomično opravdavana zbog feminističke uloge koju Medeja igra, ili je u potpunosti osuđena i pretvorena u još jedan fantazam i tabu.

Christa Wolf se u svom djelu *Medeja: glasovi* osvrće na Medejin zločin na potpuno nov način; negirajući ga. Medeja u Wolf je nevina, a njezina krivica biva nametnuta zbog demonskog svijeta u kojemu se našla. Njezina je problematika okrenuta upravo prema odnosu patrijarhalnog sustava prema snažnoj ženi, prema igri moći među rodovima i propasti težnje da se izgradi vlastiti identitet.

C. Wolf opisuje Medeju koja voli Jazona tek sekundarno, kao rezultat njihova zajedničkoga vremena, a primarno je on tek sredstvo kojim ona nastoji doseći svoj cilj. Njezin cilj je napuštanje Kolhide u potrazi za boljom i civiliziranijom okolinom, a nade polaže u Korint, koji ih naposljetku u potpunosti ruši. Korint je prikazan kao mjesto koje strahuje od žena, gdje one odgovaraju drugačijim okvirom od onih slobodnih na koje je Medeja u Kolhidi navikla.

„ Mi smo se u Kolhidi nadahnjivali našim prastarim legendama po kojima su našom zemljom nekad upravljali pravedni kraljevi i kraljice (...). Kada sam spočetka, još

³⁰ Christa Wolf (1929.-2011.) njemačka književnica i germanistica koja je pristupila bavljenju problematikom žene i ženskog pisma u povijesti. Bavila se kulturnim i društvenim fenomenima poput posljedica komuizma, a njezini su rumani bili iznimno popularni. Među njima ističu se *Kassandra*, *Medeja: glasovi*, *Grad anđela ili kaput dr. Freuda*, *Moskovska* novela i drugi. (Hrvatska enciklopedija)

neupućena, pričala u Korintu o tom kolhidskom snu, na licima se mojih slušatelja uvijek ukazivao isti izraz: nevjerica pomiješana sa sažaljenjem, a na koncu dosada i odbojnost(...)“ (WOLF 2003:64)

Korint tu predstavlja vrhunac muške psihe koja nastoji legitimizirati ženskost prisvajajući ju. Medeja je ta koja u ovoj viziji postaje žrtveno janje, u okruženju koje prema njoj postupa kao prema opasnoj strankinji koja vlastitim vrijednostima samostalnosti ugrožava sve ono na čemu je sagrađena represija onog naizgled civiliziranijeg društva.

Razočaranje koje doživljava u Korintu nakon što je već sve nade u njega položila rezultira potrebom da se i nju samu uništi. Naime C. Wolf postavlja zanimljivu situaciju u kojoj dolazi novo vrijeme, kada se matrijarhat i kultovi velikih božica i kraljica počinje zamjenjivati patrijarhatom. Kolhida predstavlja stari svijet, snažnih ženskih figura, ali i prepun barbarstva, gdje religije počivaju na žrtvenim obredima. Medeja odlazi u potrazi za boljim mjestom koje nije sagrađeno na krvi. Sve tajne koje je doznala u Korintu stavljaju ju u nezavidnu poziciju gdje je ona sama velika opasnost za Kreonta, posredno za sve muškarce.

Njezini su zločini prikazani kao zlokobne glasine koje služe kako bi ju diskreditirale i uništile onaj duh koji donosi toliku pomutnju. Medeja postaje neprijatelj u punom smislu te riječi. Ona je narušila organsku zajednicu u kojoj je bio uspostavljen odnos moći među rodovima nastojeći ostati vjerna sebi. Takvo ponašanje je u okolini u kojoj se našla nedopustivo, a ugrožavanje odnosa muškarca i žene Medeja će platiti tako što će joj čedomorstvo biti pripisano. (Prema: ATWOOD 2002: 268)

„To ću morati platiti. Žena u Korintu uvijek mora platiti ako vidi muškarca u trenutku slabosti.“ (WOLF 2003: 20)

Diskurs koji gradi Wolf možda je naizgled različit od onog Euripidovog ako se uhvatimo sadržajne razine. Međutim dubinskim ulaskom u oba teksta, pogotovo kada se uzme u obzir da je riječ o tekstovima dvaju veoma udaljenih vremena, izuzev same Medeje, nailazimo na velik broj dodirnih točaka.

Te su dodirne točke prvenstveno sustav u kojemu se Medeja nalazi, odnos muškarca i žene na kojemu se on temelji te njezina ličnost koja teži samoostvarenju i kao takva se u taj sustav ne uklapa. Također, u oba se djela potvrđuje rušenje arhetipa majke i žene kakvo smo do sada

primijetili i analizirali na Euripidovom predlošku. Rušenje tog arhetipa kod lika Medeje kakvog nam donosi Christa Wolf nešto je drugačije. Ona je samo po sebi prikazana kao lik koji se uklapa u arhetipske obrasce društva u kojemu se našla te ga samim svojim postojanjem ugrožava narušavajući ustaljene kulturne vizije ženskog entiteta.

To društvo zbog njezine suštinske različitosti ima potrebu uništiti nju. Takvo viđenje stvari zapravo prikazuje ženu bez vlastite slobode i mogućnosti kreiranja vlastitog identiteta. Takva žena je prikazana i u Euripida, međutim ona svoju arhetipsku nemoć odlučila samostalno poništiti, dok je u Wolf prikazana radikalna slika društva u kojemu se lik Medeje nalazi. U toj se slici jasno ocrtavaju fantazme patrijarhalnog društva koje ne samo da izazivaju strah od nepoznatoga (kao u Euripida), već i izazivaju agresivnu borbu protiv istog.

C. Wolf je reprezentirala novu viziju Medeje koja se nakon prvog susreta možda čini idealiziranom, međutim nakon dubljeg iščitavanja Euripidove *Medeje* i usporedbe s onom C. Wolf, ubrzo se dolazi do zaključka da navedeni književni predlošci imaju više zajedničkih točaka nego različitosti. Lik Medeje, njezin karakter i turbulentna psiha ostaju isti, a tumačenje njezinog zločina se mijenja. Hoćemo li lik Medeje gledati isključivo kao žrtvu patrijarhalnog sustava ili kao ženu koja se iz te pozicije agresivno uzdigla ovisi o našoj recepciji mitskog korpusa.

6. Zaključak

Kod pisanja radova s ovako zahtjevnom temom valja uvijek imati određenu ideju ka kojoj se polako, iščitavanjem literature i upoznavanjem materije puže. Valja imati koncept i gotovo pa oblikovan zaključak koji se putem ili potvrđuje ili osporava, ali on je tu, prisutan tijekom pisanja sve se više u glavi formira pa onda u trenutku kada su razrada i svi tehnički dijelovi gotovi on može s lakoćom ispasti na papir.

Takav je proces do sada bio kada god sam pisala dulji rad, međutim ovaj sam put došla do zida koji me odveo u potpuno novom smjeru koji nisam očekivala, a u mojoj glavi nastala je neviđena i do sada ikada prije doživljena konfuzija. Naime što sam više o ovoj temi znala, što sam više razvijala svoju hipotezu, pobijala ju i dokazivala, to sam manje znala što točno zaključujem.

Shvatila sam da nije pošteno prema Medeji, koja je putem postala moja suputnica u potrazi za istinom, da bude jednoznačno definirana, stavljena u kalupe iz kojih već tisućljećima bježi.

Kao dio zaključka mogla bih navesti samo nekoliko suvremenih obrada Medeje kako bih pokazala koliko je njezin entitet i danas aktualan, a jednoznačne odgovore su potražili umjetnici i autori kroz razne medije, bilo na daskama koje život znače ili na velikom platnu, potezima kista ili književnom obradom. Možda najdojmljivija obrada upravo zbog vještog tumačenja glumice Marie Callas je ona s velikog platna talijanskog redatelja Pier Paola Pasolinia. Dojmljiv dio koji me naveo na uvrštavanje ove interpretacije upravo u najupečatljiviji dio rada, zaključak, je interpretacija mirnoće i racionalnosti Medeje, obilježja njezinog karaktera kojih sam se nekoliko puta dirnula u analizi, koja se iznimno vide i u filmu. Medeja je odigrana kao snažna i ponosna žena koja je sasvim sposobna promišljati situaciju u kojoj se našla, ali koja je istovremeno pogođena iznimnom boli. Imala sam tu sreću da sam za života uspjela pogledati još jednu iznimnu interpretaciju Medejinog karaktera i to jednu s naših prostora, redatelja Tomaža Pandura. Medeja s kojom sam se na pozornici srela, u interpretaciji Alme Price, bila je nešto drugačija od one Marie Callas. Ova je Medeja bila više okrenuta prikazu sloma identiteta kojim sam se također bavila ranije u radu. Njena je ličnost prikazana upravo u trenucima najveće boli, kada joj se tlo gubilo pod nogama, a Jazon je vršio svoje barbarstvo. Ova interpretacija izaziva snažno empatiziranje s protagonisticom i možda upravo u toj predstavi s kojom sam se za života slučajno susrela leži ključ rađanja mučne ideje koja me navela na pisanje ovog rada i koja je proizvela to pitanje koje me progoni od ranih dana; Zašto, Medejo, ne vidim tragove nemoralna i nečovječnosti u tvojim postupcima, zašto, Medejo, te ne osuđujem? Zar zaista, Medejo, opravdavam ubijanje vlastite djece?

Zaključak ovog rada može glasiti samo da zaključka nema. Medeja i njezina lica su kompleksna mitološka tvorevina koja je i mnogim znanstvenicima bila previše odbojna za pomnije istraživanje. Uspoređivanjem sa sličnim joj likom nismo došli do zaključka koji bi ju stavio u kalupe koji bi pridonijeli razumijevanju njezinog karaktera. Uspoređujući Hekubu i Medeju, dva lika koja spaja mnoštvo činitelja, ipak smo samo uspjeli dokazati koliko se lik Medeje razlikuje od niza tragičnih ženskih junakinja koje su utrle put rušenju patrijarhalnih ograničavajućih kulturnih tabua, a opet, niti jedna to nije učinila toliko žestoko i toliko moralno upitno kao Medeja.

Njezini se postupci pripisuju ludosti, osveta gnjevu i boli pa Medeja od kristalno jasnog feminističkog lika pada pod reflektor neuračunljivosti koji ju ponovno dovodi u patrijarhalni sustav koji nas navodi da osvetu povezujemo isključivo s Jazonom, a da isključujemo njezina feministička

obilježja. Medejin karakter ni po čemu nije jednostavan, a njezini postupci se ne mogu opravdati, međutim puno je složenih slojeva i mračnih dubina tog lika koje se često ignoriraju. Medeja nije arhetipski lik iako kroz nju vidimo mnoštvo refleksija određenih ustaljenih ideja i slika, a upravo su te refleksije zaslužne za neodredivost osjećaja koji ona budi u recipijentima. Vođeni teorijom da je mit ipak refleksija kolektivnog nesvjesnog dodatno se stvara problem pri tumačenju jer moramo potražiti nesvjesne dijelove svakog od nas koji se ocrtavaju u liku Medeje. Možda i samo tumačenje ne mora nužno biti okrenuto prema ubojstvu djece, niti prema mogućoj empatiji u recipijentima, možda ključ leži u samoj simbolici čedomorstva i ulozi koju ono ima u kontekstu patrijarhalnog sustava, zatim patnji koju gubitak djeteta uzrokuje, toliko snažnoj da je predstavljena kao oružje i oblik samoubojstva, prikazu Medejinog karaktera i refleksiji njezine prirode koja se vidi u činu čedomorstva, ili možda sve navedeno nas dovede do naznaka jednoznačnog odgovora. Koji god odgovor odabrali kao ključ tumačenja Medeje i razumijevanja njezine psihe, ona ipak ostaje misterij kakav je i zaslužila da bude. Njezina čud mora ostati samostalna i neshvatljiva kako bi u punini reflektirala sve ono što ona predstavlja, svu slobodu i samoostvarenje do kojih je nezamislivim putem kročila kako bi otvorila put promjeni paradigme u svijesti svijeta. Još uvijek živi u sjeni tabua, i danas, godinama nakon svog vremena, neshvaćena i odbačena, ali i danas uvijek otvorena za nove interpretacije, nova viđenja, vidljiva samo onima koji su spremni gledati dalje od osuda i kalupa. Otvorena za to da bude dostupna onima koji su voljni udubiti se u mračne sfere njezina karaktera, potresne i ponekad previše bolne, ali zbog kojih ona jest sve što jest i zbog kojih nam se sva ta mora tumačenja i otvaraju.

SADRŽAJ:

U radu je prikazan lik Medeje u Euripidovoj tragediji. Analiza lika se temelji na arhetipskoj teoriji C. G. Junga te se koristi i psihoanalitički postavkama S. Freuda i J. Lacana i književnom kritikom N. Frya pri profiliranju lika. Lik Medeje se promatra kroz različite arhetipove (arhetip majke, egzilantice, žene, ubojice) te se pokušava utvrditi njezino odstupanje od arhetipske ličnosti. Problematiziraju se motivi Medejine osvete i uloga koju ta osveta igra u strukturiranju ženskog identiteta u patrijarhalnom sustavu. Lik Medeje se uspoređuje s likom Hekube u tragediji M. Držića te se uz pomoć njihovih različitosti analizira lik Medeje. Kako bi se utvrdila Medejina uloga u rušenju patrijarhalnih fantazma uzeta je u obzir i književna reprezentacija C. Wolf te se razmatra nevina Medeja kakvu prikazuje Wolf.

KLJUČNE RIJEČI: Medeja, Hekuba, Euripid, Marin Držić, arhetipovi, čedomorstvo, , majka-ubojica, žena, egzilantica, osveta, patrijarhalni sustav.

7. Izvori:

1. Držić, Marin (1979) *Djela*, Liber, Zagreb
2. Euripid (1990) *Medeja, u sabrane grčke tragedije*, prev Koloman Rac i Nikola Majnarić, Prosveta, Beograd.
3. Wolf, Christa (2003) *Medeja: lica*, prev Vahidin Prelević, Demetra, Zagreb

8. Literatura

1. Aristotel (1977) *Nauk o pjesničkom umijeću*, prev Martin Kuzmić, Biblioteka, Zagreb.
2. Atwood, Margaret (2002) *O Medeji*, prev Goran Vujasinović, Tvrđa, časopis za književnost umjetnost i znanost 1/2.
3. Chavalier, Gheerbrant (1994), *Rječnik simbola*, prev grupa prevoditelja, Daniel Bučan, Mladost, Zagreb.
4. Cotterell, Arthur (2003) *Enciklopedija Bogova i legendi starih Grka, Rimljana, Kelta i Nordijaca, mitologija*, prev Maja Mihanović, Leo Commerce, Rijeka.
5. Crnojević Carić, Dubravka (2014) *O kazalištu i drami tijekom stoljeća*, Alfa, Zagreb.
6. Feldman Čale, Lada (2003) *Meditacije Medeje u sarajevske sveske*, br 2.
7. Foley, Helene P. (2002) *Female acts in Greek tragedy*, Blackwell Publisher.
8. Freud, Sigmund (1973) *Psihopatologija svakodnevnog života*, prev Hugo Klajn Matica srpska, Novi Sad, str 270.)
9. Freud, Sigmund (1973a) *Autobiografija Nova Predavanja za uvođenje u psihoanalizu. Knjiga osma, Ženskost*, prev Hugo Klajn, Matica Srpska, Novi Sad.
10. Frye, Northrop (2000) *Anatomija kritike*, prev Giga Gračan, Golden marketing, Zagreb.
11. Gurdon, Mirna (2011) *Zašto je važno zvati se Medeja?* Drugost: časopis za kulturalne studije, No.2., Travanj 2011.
12. Hidalgo-Xirinach, Roxana (2009) *Euripidova Medeja*, prev Dubravko Trojanac, Tvrđa, časopis za književnost umjetnost i znanost 1/2.
13. Jung, C.G. (1973) *Čovjek i njegovi simboli*, prev Marija i Ivan Salečić, Mladost, Ljubljana.
14. Lacan, Jacques (1986) *XI seminar, četiri temeljna pojma psihoanalize*, prev Mirjana Vujanić-Lednicki, Naprijed, Zagreb.
15. Matijašević, Željka (2006) *Strukturiranje nesvjesnog: Freud i Lacan*, AGM, Zagreb.

16. Rafolt, Leo (2006) *Profil ubojice u trima dubrovačkim renesansnim tragedijama, u Čovjek, prostor, vrijeme: književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*, Disput, Zagreb.
17. Ruckert, Sabine (2006) *Pogibeljna majčinska ljubav*, prev Dubravko Trojanac, Tvrđa, časopis za književnost umjetnost i znanost 1/2.
18. Sironić, Milivoj (1995) *Rasprave o helenskoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb.
19. Solar, Milivoj (1998) *Edipova braća i sinovi*, Naklada Naprijed, Zagreb.
20. Solar, Milivoj (2003) *Povijest svjetske književnosti*. Golden Marketing, Zagreb.
21. Trebješanin, Ž.(2008) *Rečnik psihologije*, Stubovi kulture, Beograd.
22. Zamarovsky, Voytech (1973) *Bogovi i junaci Antičkih mitova, leksikon grčke i rimske mitologije*, prev Mirko i Predrag Jirsak, Školska knjiga, Zagreb.